

Ἡ Μεγάλη Βουλὴ τοῦ Θεοῦ σὸν ἅγιος Μάξιμος τὸν Ὁμολογητὴ¹

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΠΡ. ΖΑΧΟΥΜΙΟΥ ΚΑΙ ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗΣ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΓΙΕΒΤΙΤΣ

*«Πάντων τῶν θεῶν μυστηρίων μυστηριωδέστερον
τὸ κατὰ Χριστὸν ὑπάρχει μυστήριον».*

Ἅγιος Μάξιμος (Ἀπορία 42. PG 91,1332C)

1. Ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς ὁμιλεῖ σὲ ἀρκετὰ σημεῖα μέσα στὰ ἔργα του περὶ τῆς «Μεγάλης Βουλῆς» τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ ἡ βιβλικὴ ἔκφρασις εὐρίσκεται σὸν Προφήτη Ἡσαΐα, σὸ 9,6, ὅπου ἡ προφητεία περὶ τοῦ Ἄγγελου τῆς Μεγάλης Βουλῆς, ποὺ εἶναι στὴν πραγματικότητα ὁ Μεσσίας - Ἐμμανουήλ, δηλαδὴ ὁ Χριστός. Παραθέτουμε τὸ χωρίο αὐτὸ κατὰ τὴ μετάφρασι τῶν Ἑβδομήκοντα (Ο΄):

Ὅτι Παιδίον ἐγενήθη ἡμῖν,

Υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν,

οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου Αὐτοῦ,

καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα Αὐτοῦ:

ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΑΓΓΕΛΟΣ,

Θαυμαστός, Σύμβουλος, Θεὸς Ἰσχυρὸς (Ἑλ-Γκιμπόρ=10,21),

Πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, Ἄρχων εἰρήνης.

(Ἡσ. 9,5-7· ὀλόκληρη ἡ παράγραφος 8,23-9,7 ὁμιλεῖ περὶ τοῦ «Ἄρχοντος Εἰρήνης»)².

1. Βλέπε σημείωσι 43 σὸ τέλος τοῦ παρόντος ἄρθρου.

2. Ὁλόκληρη ἡ σειρά τῶν Μεσσιανικῶν προφητειῶν σὸν Ἡσαΐα εὐρίσκεται σὸ λεγόμενον «Βιβλίον τοῦ Ἐμμανουήλ» (Ἡσ. κεφ. 7-12). (Συγκεκριμένα ἡ «Ῥδὴ τοῦ Ἐμμανουήλ» σὸ 7, 10-17). Στὴ συνάφεια αὐτὴ, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ 7,1 ὁ λόγος εἶναι περὶ τῆς Συρο-Ἐφραϊμικῆς κρίσεως (735-734 ἐτ.), τοῦτέστι τῆς πολεμικῆς ἐφόδου τῶν βασιλείων Συρίας καὶ Ἰσραὴλ ἐναντίον τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας Ἀχαζ (ὁ ὁποῖος ἦταν ὑποτελής στοὺς Ἀσσυρίους). Ὁ Θεὸς τότε καλεῖ τὸν Ἡσαΐα γιὰ Προφήτη, τοῦ ἀποκαλύπτει τὸ ὄραμα τοῦ Θρόνου τῆς Θείας δόξης, γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο ψάλλουν οἱ Ἄγ-

Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς μέσα στὰ πολυάριθμα ἔργα του, τὸ χωρίο αὐτὸ τοῦ Προφήτου Ἡσαΐου τὸ ἐκλαμβάνει καὶ τὸ ἐφαρμόζει ἀπευθείας στὸν Σαρκωθέντα Χριστόν, καὶ τὴν «Μεγάλῃ Βουλῇ», εἴτε «Βουλῇ τοῦ Πατρὸς», εἴτε «Βουλῇ τῆς Ἁγίας Τριάδος», τὴν διερμηνεύει ὡς τὴν προαιώνιο Θεία πρόθεσι καὶ βούλησι καὶ ἀπόφασι περὶ τῆς Σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ χάριν τῆς σωτηρίας=θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ τὴν Βουλὴν αὐτὴν τὴν ὀνομάζει καὶ *Μυστήριον τοῦ Χριστοῦ* (*Ἀπόκρισις 60 πρὸς Θαλάσιον*) καὶ διὰ μέσου τῶν ἔργων του αὐτὸ τὸ μυστήριον-γεγονός, μὲ τρόπο «*στὸ μᾶξιμουμ μαξιμιανό*» (*Maximus maximum facit*), βαθεῖα καὶ παμπεριεκτικὰ βιβλικό, μὲ τρόπο θεολογικὸ καὶ μυσταγωγικὸ τὸ ἐκθέτει καὶ ἐρμηνεύει, ἐν τούτοις, κάτι ποῦ εἶναι χαρακτηριστικὸ γιὰ τὸν Μάξιμο, τὸ κάνει αὐτὸ μέσα στὴ γνωστὴ χριστολογικὴ, ἀνθρωπολογικὴ καὶ ἐκκλησιολογικὴ, τοῦτέστι μέσα στὴν *ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ*.

γελιο «Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος, Κύριος Θεὸς Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης Αὐτοῦ» (6,1-8). Ἐν συνεχείᾳ ὁ Θεὸς στέλνει τὸν Προφήτη νὰ προφητεύσῃ ὅτι οἱ βασιλεῖς τοῦ βορρᾶ δὲν θὰ πολιορκήσουν τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ νὰ πῆ στὸν βασιλέα τῆς Ἱερουσαλήμ Ἄχαζ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Θεὸν σημεῖο (=τὸ σημεῖον τοῦ Ἐμμανουήλ: 7,10-17). Αὐτὸ τὸ σημεῖο εἶναι ἡ γέννησις τοῦ Ἐμμανουήλ ἀπὸ τὴν Παρθένον (7,14=Μτ. 1,18-19). Ἀκολουθεῖ κατόπιν ὡδὴ στὸν Ἐμμανουήλ: «*Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός*» (8,8-14), καὶ μετὰ ταῦτα στὸ 9,1-4 ἡ Μεσσιανικὴ προφητεία: «Ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει ἴδετε Φῶς μέγα», καὶ τότε στὸ 9,5-7 οἱ ἀπευθείας λόγοι τοῦ Θεοῦ, ποῦ ἤδη ἀναφέραμε: περὶ τῶν ιδιωμάτων τοῦ Ἐμμανουήλ, ὅπου Αὐτὸς ὀνομάζεται καὶ «Ἄγγελος τῆς Μεγάλῃς Βουλῆς» (ὀλόκληρη αὐτὴ ἡ ὡδὴ εἶναι παρόμοια μὲ τὴν ὡδὴ περὶ τοῦ Βασιλέως στὸ *Ψαλμ.* 2,7 καὶ *Ψαλμ.* 44,6). - Ὅπως εἶναι γνωστό, στὸ ἐβραϊκὸ ΜΤ κείμενο δὲν ὑπάρχουν στὸ *Ἠσ.* 9,6 οἱ λέξεις «Ἄγγελος τῆς Μεγάλῃς Βουλῆς», ἀλλὰ αὐτὸ δὲν σημαίνει καὶ ὅτι αὐτὲς οἱ λέξεις δὲν ὑπῆρχαν στὸ ΜΤ τὸν καιρὸ τῆς μεταφράσεως τῶν Ἑβδομήκοντα. Δὲν ἔχει, πρὸς τὸ παρόν, διαλευκανθῆ τὸ πῶς αὐτὲς οἱ λέξεις ἐξέπεσαν ἐκ τοῦ ΜΤ κειμένου, ἀλλὰ ὑπάρχει στὸν Προφήτη Ἡσαΐα ἡ «*βουλὴ τοῦ Θεοῦ*» καὶ ἀναφέρεται σὲ μερικὰ σημεῖα, σὲ παρόμοια μεσσιανικὴ συνάφεια: *Ἠσ.* 25, 1: «Κύριε ὁ Θεός μου, δοξάσω Σε, ὑμνήσω τὸ ὄνομά Σου, ὅτι ἐποίησας θαυμαστά πράγματα - *Βουλὴν ἀρχαίαν ἀληθινήν*, γένοιτο, Κύριε». *Ἠσ.* 11, 2: «Καὶ ἀναπαύσεται ἐπ' Αὐτὸν Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, *Πνεῦμα βουλῆς* καὶ ἰσχύος, Πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας». - Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα χωρία στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, τὰ ὅποια ὁμιλοῦν περὶ τῆς «*Βουλῆς τοῦ Θεοῦ*»: *Ψαλμὸς* 32, 11: «Ἡ δὲ *Βουλὴ τοῦ Κυρίου* εἰς τὸν αἰῶνα μένει, λογισμοὶ τῆς καρδίας Αὐτοῦ εἰς γενεὰν καὶ γενεάν». *Παροιμίαις* 8, 12: «Ἐγὼ ἡ *Σοφία κατεσκήνωσα Βουλὴν* καὶ γῶσιν-ἐννοίαν ἐγὼ ἐπεκαλεσάμην». *Σοφ. Σολ.* 6, 4: «Οὐδὲ κατὰ τὴν *Βουλὴν τοῦ Θεοῦ* ἐπορεύθητε». *Σοφ. Σολ.* 9, 13: «Τίς ἀνθρώπος γινώσκειται *Βουλὴν Θεοῦ* καὶ τίς ἐνθυμηθῆσεται τί θέλει ὁ Κύριος». *Σοφ. Σολ.* 9, 17: «*Βουλὴν δέ Σου* τίς ἔγνω, εἰ μὴ Σὺ ἔδωκας σοφίαν καὶ ἐπεμψας τὸ Ἅγιόν Σου Πνεῦμα ἀπὸ ὑψίστων». *Ἱερ.* 39, 19 / = 32, 18-19/: «*Κύριος Μεγάλῃς Βουλῆς* καὶ Δυνατὸς τοῖς ἔργοις, ὁ Θεὸς ὁ Μέγας ὁ Παντοκράτωρ καὶ Μεγαλόνυμος Κύριος».

2. Ἄς παραθέσουμε κατ' ἀρχὴν μερικὰ ἀποσπάσματα ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Μαξίμου.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα εἶναι τὸ γνωστὸ Μαξιμιανὸ χωρίο ἐκ τῶν *Κεφαλαίων περὶ θεολογίας*, 2,23: «*Μεγάλη Βουλὴ (Ἦσ. 9,6) τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐστὶ, τὸ σεσιγημένον καὶ ἄγνωστον τῆς (Θείας) Οἰκονομίας μυστήριον, τὸ ὁποῖο ἀπεκάλυψε καὶ ἐπλήρωσε ὁ Μονογενὴς Υἱὸς διὰ τῆς (Ἰδικῆς Του) Σαρκώσεως, γενόμενος Ἄγγελος τῆς Μεγάλης καὶ Προαιωνίου Βουλῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς*»³.

Στὴ συνέχεια παραθέτουμε ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ἐρμηνείας του στὴν *Κυριακὴ Προσευχή*, ὅπου ὁ Ἅγιος παραθέτει τὸ Ψαλμικὸ λόγιον 32,11: «*Ἡ Βουλὴ τοῦ Κυρίου εἰς τὸν αἰῶνα μένει, λογισμοὶ τῆς καρδίας Αὐτοῦ εἰς γενεὰν καὶ γενεάν*», καὶ τὸ ἐρμηνεύει ὡς ἐξῆς: «*Βουλὴν μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὠνόμασε ἰδίως (ὁ Ψαλμωδὸς) τὴν ἀπόρρητο κένωσι (=ὑφρευσι/συγκατάβασι - Φιλ. 2,7) τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ (τοῦ Θεοῦ) γιὰ τὴν θέωσι (ἐπὶ θεώσει) τῆς φύσεώς μας, κατὰ τὴν ὁποία (Βουλὴ / Ἦσ. 9,6/ ὁ Θεὸς) ἔχει περιγραφόμενον τὸ πέρας (=τέλος, συντέλεια) ὅλων τῶν αἰώνων ἐνῶ λογισμοὺς τῆς καρδίας Αὐτοῦ (ὀνομάζει) τοὺς λόγους (=Θεϊκὲς αἰτίες=ἀρχές) τῆς Προνοίας καὶ τῆς Κρίσεως (τοὺς τῆς Προνοίας καὶ τῆς Κρίσεως λόγους), σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους λόγους Αὐτὸς τὴν τωρινὴ καὶ τὴν μέλλουσα ζωὴ μας, σὰν διαφορετικὴς γενεές, σοφῶς διευθύνει (διεξάγει=χειραγωγεῖ), ἀπονέμοντας σὲ καθεμιὰ (ἀπὸ αὐτὲς) τὸν κατάλληλο τρόπο τῆς ἐνεργείας. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι ἔργο τῆς Θείας Βουλῆς ἢ θέωσις τῆς δικῆς μας (ἀνθρωπίνης) φύσεως (ἢ τῆς ἡμετέρας φύσεως θέωσις), τῶν δὲ Θείων λογισμῶν σκοπὸς εἶναι ἢ πρὸς τὸ τέλος διεξαγωγὴ (ὅλων) ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἐκζητεῖ ἢ ζωὴ μας, τότε, λοιπὸν, εἶναι συμφέρον καὶ νὰ γνωρίζουμε καὶ νὰ πράττουμε, καὶ ἔτσι καταλλήλως νὰ περιγράψουμε, τὴν ἔννοια τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς... Διότι πάντων ἐκείνων, τῶν ὁποίων διὰ τῆς σαρκὸς Του, κενωθεὶς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἔγινε ὁ Ἰδιὸς αὐτουργός, αὐτῶν τὴν αἴτησι (=ζήτησι) περιέχει ὁ λόγος αὐτῆς τῆς Προσευχῆς, διδάσκοντάς μας νὰ οἰκειούμεθα ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα μόνος ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, διὰ τοῦ φυσικῶς μεσιτεύοντος Υἱοῦ, ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, εἶναι ἀληθινὸς Χορηγός. Ἀφοῦ, κατὰ τὸν Θεῖον Ἀπόστολον, «*μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων εἶναι ὁ Κύριος Ἰησοῦς*» (Α΄ Τιμ. 2,5), καθιστώντας διὰ τῆς σαρκὸς (Του) ἐμφανῆ στοὺς*

3. *Κεφάλαια περὶ θεολογίας* 2,23. PG 90,1136A.

ἀνθρώπους τὸν ἀγνοούμενο (μέχρι τότε) Πατέρα, ἐν Ἐαυτῷ δὲ τῷ Ἰδίῳ προσάγοντας διὰ Πνεύματος τοὺς καταλλαγέοντας τῷ Πατρὶ ἀνθρώπους, ὑπὲρ τῶν ὁποίων καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους ἀτρέπτως ἐνανθρώπησε, γινόμενος *Ἀυτουργὸς καὶ Διδάσκαλος καινῶν μυστηρίων*, τὰ ὁποῖα εἶναι τόσο πολλὰ ὥστε διάνοια (ἀνθρωπίνη) δὲν μπορεῖ νὰ περιλάβῃ οὔτε τὸν ἀριθμὸ οὔτε τὸ μέγεθός τους... Διότι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ Σαρκοῦμενος (μᾶς) διδάσκει θεολογία (=τὴν ἀληθινὴ θεογνωσία) δεικνύοντας ἐν Ἐαυτῷ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, καθὼς ὅλος ὁ Πατὴρ καὶ ὅλον τὸ Ἅγιον Πνεῦμα οὐσιωδῶς καὶ κατὰ τέλειον τρόπο ἦσαν καὶ ἐν τῷ ὀλοκληρωτικῶς Σαρκοῦμένῳ Υἱῷ, ὄχι σαρκούμενοι οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ ὁ Πατὴρ εὐδοκῶντας, τὸ δὲ Πνεῦμα συνεργῶντας τῷ Υἱῷ, ὁ Ὅποῖος αὐτουργεῖ τὴν Ἰδική Του Σάρκωσι (*αὐτουργοῦντι τῷ Υἱῷ τὴν σάρκωσιν*)... καὶ ἐκ φιλανθρωπίας ἐνεργεῖ τὴν *ὑποστατικὴ ἔνωσίν Του μετὴν σάρκα*... καὶ μᾶς δωρίζει τὴν ἐν χάριτι υἰοθεσία, ἰσοτιμία πρὸς τοὺς Ἀγγέλους, μετοχὴ στὴν αἰδίο ζωή, ἀποκατάστασι τῆς (ἀνθρωπίνης) φύσεως καὶ *θέωσι*»⁴.

Ἐκ τῶν παρατεθέντων δύο Μαξιμιανῶν χωρίων εἶναι σαφές ὅτι ἡ *Βουλὴ* τοῦ Θεοῦ Πατρὸς εἶναι ἡ προαιώνιος πρόθεσις/θέλησίς Του - ἡ δική μας *θέωσις* διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐν τῷ Υἱῷ, εἰς αὐτὴν δὲ τὴν *βουλήν* εἶναι ἐγγεγραμμένοι καὶ οἱ *λόγοι τῆς Προνοίας καὶ τῆς Κρίσεως* τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων. Εἰς αὐτὴν τὴν ἐκ μέρους τοῦ Μαξίμου λεπτὴ διάκρισι τῆς προαιωνίου Θείας *Βουλῆς* καὶ τῶν Θείων «*λόγων* τῆς προνοίας καὶ τῆς κρίσεως» θὰ ἐπανέλθουμε ἀργότερα.

Ἐπίσης ὁ Ἅγιος Μάξιμος γράφει: «Εἰς τοῦτο γὰρ ἡμᾶς πεποίηκεν ὁ Θεός, ἵνα γενώμεθα θείας κοινωνοὶ φύσεως (*Β΄ Πέτρο*, 1,4) καὶ τῆς αὐτοῦ αἰδιότητος μέτοχοι, καὶ φανῶμεν αὐτῷ ὅμοιοι κατὰ τὴν ἐκ χάριτος *θέωσιν*, δι' ἣν πᾶσά τε τῶν ὄντων σύστασίς ἐστι καὶ διαμονή, καὶ ἡ τῶν μὴ ὄντων παραγωγὴ καὶ γένεσις»⁵.

Ἦδη καὶ αὐτὰ τὰ παρατεθέντα χωρία τοῦ Ἁγ. Μαξίμου μαρτυροῦν περὶ τοῦ ὅτι ἡ *Μεγάλῃ Βουλὴ* τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ *Μυστήριον-Γεγονὸς τῆς Σαρκώσεως* τοῦ Χριστοῦ καί, ἐν τῇ ὑποστατικῇ ἐνώσει τῆς φύσεώς μας μετ' Αὐτοῦ,

4. *Ἐρμηνεία τῆς Προσευχῆς Πάτερ ἡμῶν* (PG 90,873C-876C = CCSG 22,28-34). - Βλ. ἐπίσης: «Διότι εἷς ὁ μόνος ἀναμάρτητος, Ὃς πᾶσαν τὴν τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Βουλήν ἐπλήρωσε, διεξελθὼν ἀπαρκαλείπτως πάντα τὰ ἔργα ταύτης ἐν τῷ ἄνθρωπος γενέσθαι διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν». (*Σχόλια στὸν Ἐκκλησιαστή*, 12, *Σειρὰ τριῶν Πατέρων*, CCSG 11, σ. 16).

5. *Ἐπιστολὴ 24*. PG 91,609C = *Κεφάλαια* 3,42. PG 90,1193.

της δικής μας θεώσεως. Αυτό το μυστήριο-γεγονός, το οποίο ονομάζεται και είναι ο Χριστός, ή το «Μυστήριο του Χριστού», ο Άγιος Μάξιμος, ακολουθώντας τα ίχνη του Άποστόλου Παύλου, το εκθέτει περισσότερο ανεπτυγμένα και βαθειά παρά οι άλλοι Πατέρες της Έκκλησίας, δείχνοντας ότι αυτό είναι το πρώτο και το έσχατο μυστήριο του άρχεγονου και προαιωνίου θελήματος του Θεού και της Βουλής του Θεού περί του ανθρώπου και του κόσμου. Ο Όσιος Μάξιμος και σε πολλά άλλα των έργων του όμιλει περί της Μεγάλης Βουλής του Θεού Πατρός, ιδιαιτέρως όμως στις Άποκρίσεις προς τον μαθητή του Θαλάσσιο 22, 54, 55, 60 και 63· κατόπιν στις σύντομες Πεύσεις - Άποκρίσεις, και στις Άπορίες 7 και 41. Κατ' άρχήν, θα παραθέσουμε και θα εξετάσουμε τις Άποκρίσεις του 22 και 60 προς Θαλάσιον.

3. Παραθέτουμε την Άπόκρισι στο έρώτημα 22 του Θαλασίου:

Έρώτησις 22: Έάν ο Θεός στους έπερχόμενους/μελλοντικούς αιώνες πρόκειται να δείξη τον υπερβάλλοντα πλούτο Του, πώς εις ήμās κατήντησαν τὰ τέλη των αιώνων (Έφ. 2,7· Α΄ Κορ. 10,11); Άπόκρισις: Έκείνος που με μία κίνησι του θελήματος προ πάντων των αιώνων δημιούργησε την γένεσι πάσης όρατης και άοράτου κτίσεως, και ανεκφράστως είχε αυτής της ίδιας γενέσεως των γεγονότων όντων την υπεράγαθο Βουλή περί αυτών, αυτή δε (ή Βουλή=θέλησις) ήταν: Αυτός μεν άτρέπτως να ένωθῆ τῆ φύσει των ανθρώπων δια της άληθοῦς καθ' Έπόστασιν ένώσεως, στον Έαυτό Του δε αναλλοιώτως να ένωση την ανθρώπινη φύσι, ώστε Αυτός μεν να γίνῃ άνθρωπος, καθώς ο Ίδιος γνωρίζει, τον δε άνθρωπο με την ένωσι προς τον Έαυτό Του να τον καταστήσῃ θεόν· Αυτός προφανώς διέμοίρασε και διώρισε τους αιώνες: τους μεν για την ευεργεσία να γίνῃ Αυτός άνθρωπος, τους δε για την ενέργεια να ποιήσῃ τον άνθρωπο θεόν. Τα τέλη, λοιπόν, των προωρισμένων αιώνων για να γίνῃ Αυτός άνθρωπος κατήντησαν εις ήμās, αφού ή Θεϊκή πρόθεσις για την Σάρκωσι έλαβε την έκβασι δια των ιδίων των γεγονότων, το όποιο, εξετάζοντας ο θεϊός Άπόστολος, είδε ως τέλος της κατά πρόθεσιν των αιώνων Βουλής να γίνῃ ο Θεός άνθρωπος δια της Σαρκώσεως του Θεού Λόγου, και γι' αυτό είπε ότι εις ήμās κατήντησε τὰ τέλη των αιώνων· όχι για να έκλαμβάνουμε άπλως τους αιώνες, αλλά προφανώς για να έννοοῦμε, ότι λόγω της περατώσεως του Μυστηρίου της Σαρκώσεως έλαβαν αυτοι το δικό τους πέρας κατά την πρόθεσι του Θεού. Έπειδή, λοιπόν, σύμφωνα με την πρόθεσι (του Θεού) για την πραγματοποίησι του να γίνῃ ο Θεός άνθρωπος οι προωρισθέντες

αἰῶνες εἰς ἡμᾶς ἔλαβαν τὴν συντέλεια, ἀφοῦ ὁ Θεὸς κατ' ἀλήθειαν ἐνήργησε καὶ ἐπλήρωσε τὴν Ἐαυτοῦ τελείαν Ἐνανθρώπησι, γι' αὐτὸ τοὺς ἄλλους (αἰῶνες) πρέπει νὰ τοὺς προσδοκοῦμε ὅτι θὰ ἔλθουν γιὰ τὴν ἐνέργεια (=πραγματοποιήσι) τῆς μυστικῆς καὶ ἀπορρήτου θεώσεως τῶν ἀνθρώπων, στοὺς ὁποίους (αἰῶνες) ὁ Θεὸς πρόκειται νὰ δείξῃ τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτο τῆς Ἰδικῆς Του χρηστότητος εἰς ἡμᾶς, τελείως ἐκτελώντας στοὺς ἀξιους τὴν θέωσι... Καὶ συντόμως εἰπεῖν, ἀπὸ τοὺς αἰῶνες: οἱ μὲν εἶναι (περίοδος) τῆς καταβάσεως τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οἱ δὲ εἶναι (περίοδος) τῆς ἀναβάσεως τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν Θεόν... Ἡ ἀκόμη καλύτερα: ἐπειδὴ καὶ ἀρχὴ καὶ μεσότης καὶ τέλος πάντων τῶν αἰώνων, καὶ παρελθόντων καὶ παρόντων καὶ μελλοντικῶν, εἶναι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς (Ἑβρ. 13,8· Ἀποκ. 1,8· 21,6), εὐλόγως (εἰκότως) εἰς ἡμᾶς ἔχει φθάσει, δυνάμει τῆς πίστεως, ἐκείνη ἡ συντέλεια τῶν αἰώνων, ἡ ὁποία μέλλει νὰ εἶναι (=νὰ ἐπέλθῃ): ἡ ἐν γνωστικῇ ἐνεργείᾳ κατὰ χάριν θέωσις τῶν ἀξίων (δυνάμει τῆς πίστεως, τὸ κατ' εἶδος ἐνεργεία κατὰ τὴν χάριν ἐσόμενον ἐπὶ θεώσει τῶν ἀξίων τέλος τῶν αἰώνων).

Παρακάτω ὁ Ἅγιος Πατὴρ, διαστελλοντας τὴν ἐνεργητικὴ συμμετοχὴ μας μὲ τὴν ἐργασίαν (τὸ ποιεῖν=ἡ πρακτικὴ ἄσκησις) τῶν ἀρετῶν σ' αὐτὴν τὴ ζωή, ἀπὸ τὴν παθητικὴ ὑποδοχὴ (τὸ πάσχειν) τῆς χάριτος τῆς θεώσεως στὸν μέλλοντα αἰῶνα, λέγει: «Στοὺς ἐπερχόμενους αἰῶνες πάσχοντες τὴν ἐν χάριτι μετάπλασι πρὸς τὸ θεοῦσθαι, δὲν ποιοῦμε αὐτὴν ἀλλὰ πάσχομε (=ζοῦμε), καὶ γι' αὐτὸ δὲν παύομε νὰ θεουργοῦμεθα (οὐ λήγομεν θεουργοῦμενοι = δὲν παύομε νὰ προσλαμβάνομε τὴν θέωσι). Διότι τότε θὰ εἶναι ὑπεράνω τῆς φύσεως αὐτὸ τὸ πάθος, καὶ δὲν ἔχει κανένα λόγο/αιτιολογία, ὁ ὁποῖος θὰ περιορίζε τὴν ἀπειρία τῶν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο πασχόντων (=βιούντων) τὴν θεουργία (=θέωσι). Διότι ἐμεῖς ποιοῦμε, ἐφ' ὅσον ἔχομε φυσικῶς ἐνεργουμένη τὴν λογικὴ δύναμι τῶν ἀρετῶν, ... ἐνῶ πάσχομε ὅταν ὑπερβοῦμε τελείως ὅλες τὶς ἀρχές/λόγους τῶν γεγονότων ἐκ τῆς ἀνυπαρξίας ὄντων, καὶ ὑπεραγνώστως φθάσομε στὴν Αἰτία τῶν ὑφισταμένων ὄντων (=τὸν Θεόν), καὶ ὅταν καταπαύσουν (=ἀναπαυθοῦν) οἱ δικές μας φυσικῶς πεπερασμένες δυνάμεις, καὶ γίνουμε ἐκεῖνο πού μὲ κανένα τρόπο δὲν εἶναι ἐπίτευγμα (κατόρθωμα=ἄθλος) τῶν φυσικῶν δυνάμεων, ἐπειδὴ ἡ φύσις δὲν διαθέτει καταληπτικὴ δύναμι ἐκείνου πού εἶναι ὑπεράνω τῆς φύσεως. Διότι κανένα ἀπὸ τὰ γενητὰ δὲν εἶναι κατὰ φύσιν ποιητικὸ τῆς θεώσεως (θεώσεως γὰρ οὐδὲν γενητὸν κατὰ φύσιν ἐστὶ ποιητικόν), ἐπειδὴ οὔτε καὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι καταληπτικὸ. Αὐτὸ μόνον τῆς θείας χάριτος

είναι ἴδιον, τὸ ἀναλόγως τῶν ὑφισταμένων ὄντων νὰ χαρίζῃ τὴν θέωσι καὶ νὰ λαμπρύνῃ τὴν φύσι μὲ τὸ ὑπερφυσικὸ φῶς καί, κατὰ τὴν ὑπερβολὴ τῆς δόξης, νὰ τὴν καθιστᾷ ὑπεράνω τῶν δικῶν τῆς ὁρίων»⁶.

Στὰ σχόλια ἐπ' αὐτοῦ τοῦ κειμένου ὁ Ἅγ. Μάξιμος λέγει: «Ἡ καθ' ὑπόστασιν ἔνωσις τοῦ Λόγου (=Χριστοῦ) μὲ τὴν σάρκα ἐφάνερωσε τὸν ἀπόρητο σκοπὸ τῆς Θείας Βουλῆς, ἀκριβῶς μὲ τὸ ὅτι κατὰ τὴν ἔνωσι δὲν συνέφυρε (=δὲν ἀνάλωσε) τὴν οὐσία τῆς σαρκὸς (τῆς ἀνθρωπίνης, δηλ. τὴν οὐσία τοῦ ἀνθρώπου), ἀλλὰ ἔδειξε καὶ ἐν τῇ Σαρκώσει μία τὴν Ὑπόστασι τοῦ Λόγου, ὥστε καὶ ἡ σὰρξ νὰ μείνῃ κατὰ τὴν οὐσία σὰρξ καὶ νὰ γίνῃ θεία κατὰ τὴν ὑπόστασι» (Σχόλια 1). «Ἐγκυρος πίστωσης τῆς ἐλπίδος τῆς θεώσεως γιὰ τὴν φύσι τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐνανθρώπησις, σὲ τέτοιο βαθμὸ ποιούσα τὸν ἀνθρώπο Θεόν, ὅσον Αὐτὸς ἔγινε ἀνθρώπος» (Σχόλια 3)⁷.

4. Μὲ τρόπο ἰδιαίτερος πυκνὸ καὶ ταυτοχρόνως βαθὺ περὶ τοῦ παμπεντικτικοῦ *Μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ*, ὡς ἐκπληρώσεως τῆς *Μεγάλης Βουλῆς τοῦ Θεοῦ*, ὁμιλεῖ ὁ Ἅγ. Μάξιμος στὴν περίφημο *60ῆ Ἀπόκρισί του πρὸς Θαλάσσιον*.

«Τὸ *Μυστήριον τοῦ Χριστοῦ* ὁ λόγος τῆς (Ἁγίας) Γραφῆς τὸ ὀνομάζει *Χριστόν*, καὶ τοῦτο σαφῶς μαρτυρεῖ ὁ Μέγας Ἀπόστολος (Παῦλος) ὁμιλώντας ὡς ἑξῆς: *τὸ Μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν, νυνὶ ἐφανερώθη (Κολ. 1,26), λέγοντας δηλαδὴ ὅτι εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ ὁ Χριστὸς καὶ τὸ Μυστήριον τοῦ Χριστοῦ*. Τοῦτο δὲ προφανῶς εἶναι: ἄρρητος καὶ ἀπερινόητος ἔνωσις καθ' Ὑπόστασιν (=εἰς ἓνα Πρόσωπο) Θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, ὀδηγώντας κατὰ πάντα τρόπο τὴν ἀνθρωπότητα σὲ ἓνα μὲ τὴν Θεότητα, τῷ λόγῳ τῆς Ὑποστάσεως (=τοῦ Προσώπου), καὶ ἀποτελώντας μία σύνθετο Ὑπόστασι (*μίαν τὴν ὑπόστασιν σύνθετον*) ἐξ ἀμφοτέρων (=Θείας καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως), μὴ ἐπιφέροντας εἰς τὴν κατὰ φύσιν οὐσιώδη διαφορὰ τους οὐδεμία καθ' οἷονδήποτε τρόπο μείωσι, ἔτσι ὥστε, καθὼς εἶπα, καὶ μία ἡ Ὑπόστασίς τους ἔγινε, καὶ (πάλι) ἡ

6. *Πρὸς Θαλάσσιον 22*. PG 90,317-324 = CCSG 7,137-147. Τοῦτο, βεβαίως, δὲν σημαίνει ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐξαφανίζεται (διότι οὔτε ἐν τῷ Χριστῷ ἐξαφανίστηκε), ἀλλὰ αὐτὴ εἶναι ἡ θεοδώρητος κίνησις (=ἀνύψωσις) τῆς φύσεως σὲ ὑπὲρ φύσιν (=σὲ κατάστασι ὑπεράνω τῶν φυσικῶν νόμων)· ὄχι ἐξαύλωσις τῆς φύσεως, ἀλλὰ χαρίτωσις=θέωσις αὐτῆς, κατὰ τὸ μέτρον τοῦ Χριστοῦ (τὸ δόγμα τῆς Χαλκηδόνας).

7. *Πρὸς Θαλάσσιον 22*. PG 90,321-4 = CCSG 7,143-5.

φυσική διαφορά (Θεότητος και ἀνθρωπότητος) διέμεινε ἀλώβητος· κατὰ τὴν ὁποία (Ἵπόστασι) και μετὰ τὴν ἔνωσι διαφυλάσσεται, ἂν και εἶναι ἔνωμένες, ἀπαραιμείωτος ἡ φυσική τους ποσότητα. Διότι ὅπου, κατὰ τὴν ἔνωσι, τίποτε παντελῶς στίς ἔνωθεισες (φύσεις) δὲν ἔφθασε στήν παθητὴ κατάστασι τῆς τροπῆς ἢ τῆς ἀλλοιώσεως, (ἐκεῖ) διέμεινε ἀκέραιος ὁ οὐσιώδης λόγος καθεμιᾶς ἀπὸ τίς ἔνωθεισες φύσεις... Αὐτὸ εἶναι τὸ μέγα και ἀπόκρυφο *Μυστήριον* (Ἐφ. 3,3.9· 5,32· Κολ. 1,26-27· Α΄ Τιμ. 3,16). Αὐτὸ εἶναι τὸ μακάριο ἀκρότατο τέλος, γιὰ τὸ ὁποῖο τὰ πάντα δημιουργήθηκαν. Αὐτὸ εἶναι ὁ θεῖος ἐκεῖνος σκοπός, ὁ προεπινοηθεῖς (ἀπὸ τὸν Θεὸν) πρὶν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὄλων τῶν ὄντων, τὸν ὁποῖο ὀρίζοντες λέμε: ὅτι εἶναι τὸ ἐκ τῶν προτέρων ἐπινοηθὲν τέλος, ἔνεκα τοῦ ὁποῖου εἶναι τὰ πάντα, ἐνῶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἔνεκα κανενὸς (ἑτέρου). Αποβλέποντας πρὸς αὐτὸν τὸν σκοπὸ (τέλος), ὁ Θεὸς δημιούργησε τίς οὐσίαις τῶν ὄντων. Τοῦτο κυρίως εἶναι ἡ καταληκτικὴ τελεία (πέρας) τῆς Προνοίας (τοῦ Θεοῦ) και ἐκεῖνων περὶ τὰ ὁποῖα προνοεῖ· σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία (τελικὴ πραγματικότητα) θὰ γίνῃ ἡ ἀνακεφαλαίωσις (Ἐφ. 1,10: ἔνωσις) ἐν τῷ Θεῷ πάντων τῶν ἀπὸ Αὐτὸν κτισθέντων (Ἐφ. 1,10-11). Τοῦτο εἶναι τὸ *Μυστήριον* πὸ ἀγκαλιάζει (τὸ περιγράφον) ὄλους τοὺς αἰῶνες (και τοὺς κόσμους), και τὸ ὁποῖο φέρνει στὸ φῶς τὴν υπεράπειρο και υπεραπειρῶς προϋπάρχουσα τῶν αἰῶνων *Μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ Βουλῇ* (=θέλησι, ἀπόφασι - Ἠσ. 9,5), τῆς ὁποίας Ἄγγελος-Ἄγγελεὺς ἔγινε ὁ Ἰδιος ὁ οὐσιώδης Λόγος τοῦ Θεοῦ, γενόμενος Ἄνθρωπος, και καταστήσας φανερό, ἐὰν ἔτσι μπορεῖ νὰ εἰπωθῇ, τὸν ἐνδότατο πυθμένα τῆς Πατρικῆς ἀγαθότητος, και ἐν Ἐαυτῷ δείξας τὸν ἀπώτατο σκοπὸ (τὸ τέλος), ἔνεκα τοῦ ὁποῖου προφανῶς ὄλα τὰ κτίσματα ἔλαβαν τὴν ἀρχὴ τῆς ὑπάξεως. Διότι γιὰ τὸν Χριστόν, δηλαδὴ γιὰ τὸ *Μυστήριον τοῦ Χριστοῦ*, ἔλαβαν ὄλοι οἱ αἰῶνες, και πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει εἰς αὐτοὺς τοὺς αἰῶνες, τὴν ἐν Χριστῷ ἀρχὴ και τὸν ἀπώτατο σκοπὸ τοῦ εἶναι. Διότι πρὸ τῶν αἰῶνων προεπινοήθηκε (ἀπὸ τὸν Θεὸν) ἔνωσις ὄρου και ἀοριστίας, και μέτρου και ἀμετρίας, και πέραςτος και ἀπειρίας, και Κτίστου και κτίσεως, και στάσεως και κινήσεως, ἡ ὁποία (ἔνωσις) φανερώθηκε ἐν Χριστῷ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων, δίνοντας δι' ἑαυτῆς τὴν ἐκπλήρωσι τῆς Θείας προγνώσεως... Τοῦτο τὸ *Μυστήριον* προεγνώριζε (=προεγνωῦσε) πρὸ πάντων τῶν αἰῶνων μόνον ὁ Πατὴρ και ὁ Υἱὸς και τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ὁ Πατὴρ κατ' εὐδοκία, ὁ Υἱὸς κατ' αὐτουργία (=αὐτοσάρκωσι), τὸ δὲ Πνεῦμα κατὰ συνεργία... Εἶτε, λοιπόν, κάποιος εἶπη *Χριστός*, εἶτε *Μυστήριον τοῦ Χριστοῦ*, τὴν πρόγνωσι αὐτοῦ τὴν ἔχει κατ' οὐσίαν μόνῃ ἡ Ἁγία

Τριάς, Πατήρ και Υἱός και Ἅγιον Πνεῦμα⁸. Καὶ κανεῖς ἄς μὴν ἀπορήσει πῶς ὁ Χριστός, Εἷς ὢν τῆς Ἁγίας Τριάδος, συμβαίνει νὰ προγινώσκειται ἀπὸ Αὐτήν, γνωρίζοντας ὅτι ὁ Χριστός δὲν εἶναι προεγνωσμένος ὡς Θεός, ἀλλὰ ὡς ἄνθρωπος, τοῦτέστι ἢ κατ' οἰκονομίαν σάρκωσῖς Του διὰ τὸν ἄνθρωπον... Εἶναι, λοιπόν, προεγνωσμένος ὁ Χριστός ὄχι ὡς πρὸς ἐκεῖνο πὸν ἦταν κατὰ φύσιν καθ' Ἐαυτόν, ἀλλὰ ὡς πρὸς ἐκεῖνο μὲ τὸ ὁποῖο φανερώθηκε (ὡς Θεάνθρωπος), κατὰ τὴν οἰκονομία τῆς σωτηρίας ἔνεκα ἡμῶν, γενόμενος (αὐτὸ) ἀργότερα. Διότι στ' ἀλήθεια ἔπρεπε Ἐκεῖνος, ὁ Ὅποιος εἶναι κατὰ φύσιν Δημιουργὸς τῆς οὐσίας τῶν ὄντων, Αὐτὸς νὰ γίνῃ και Αὐτουργὸς τῆς κατὰ χάριν θεώσεως τῶν γεγονότων (=τῶν κτισθέντων), ὥστε ὁ Δωροδοτῆς τῆς ζωῆς (ὁ τοῦ εἶναι Δοτήρ) νὰ φανῇ και Χορηγὸς τῆς αἰωνίου εὐζωΐας (τοῦ αἰεὶ εἶναι Χαριστικὸς)⁹.

Παράλληλα μὲ τὸ μεγαλειῶδες αὐτὸ κείμενο ποὺ παραθέσαμε, προσθέτουμε και τὸ γνωστὸ κείμενο τῆς Μαξιμιανῆς ἐρμηνείας στὴν Ὀμιλία Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου *Περὶ φιλοπτωχείας* (Ἀπορία 7 στὸν Γρηγοριανὸ Λόγο 14,7. PG 35,857-909), και εἰδικὰ στὴ φράσι τοῦ Γρηγορίου μέσα σ' αὐτὴν τὴν Ὀμιλία: «μοῖραν ἡμᾶς ὄντας Θεοῦ». Μέσα σὲ μιὰ βαθειὰ θεολογικὴ ἐρμηνεία αὐτοῦ τοῦ χωρίου ὁ Ἅγιος Μάξιμος διανοίγει τὴν ἀλήθεια γιὰ τὸ ἀπροϋπόθετον τοῦ Μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ (τὸ ἀπροϋπόθετον τῆς Σαρκώσεως), τοῦτέστι γιὰ τὴν προαιωνίως ἐν τῇ Βουλῇ τοῦ Θεοῦ ἐννοηθεῖσα και προωρισθεῖσα τελεία Σάρκωσι και Ἐνανθρώπησι τοῦ Χριστοῦ, ὡς στενωτάτη ἀλλὰ ἀσύγχυτο ἔνωσι τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσι καθ' ὑπόστασιν, και τὴ δικὴ μας ἐν Αὐτῷ ἀνακεφαλαίωσι και ἔνωσι μετ' Αὐτοῦ και μεταξὺ ἀλλήλων, ἡμῶν ὡς «μελῶν (μοῖρα, μέρος) τοῦ Σώματος Αὐτοῦ», δηλαδὴ ὡς μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας Κεφαλὴ εἶναι ὁ Θεάνθρωπος

8. Φαίνεται σαφῶς ἐδῶ ὁ Τριαδικὸς χαρακτήρας τοῦ Μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ, ὅπως και ἄλλοῦ στὸν Ἅγ. Μάξιμο. Αὐτὸ στὸν Μάξιμο ἐξυπακούεται και γι' αὐτὸ ἐμεῖς δὲν θὰ ἐπιμεινουμε περισσότερο.

9. Πρὸς Θαλάσσιον 60. PG 90,620-624 = CCSG 22,73-81. Προσθέτουμε ἐδῶ και Σχόλιο τοῦ Μαξίμου στὸ ἴδιο κείμενο: «Κτίσις εἶναι ἢ ὑπόστασις (=τὸ ὑποστῆναι=ὑφεστάναι) τῶν παραγομένων ἐκ τῆς ἀνυπαρξίας ὄντων. Τούτων ἔνωσις καθ' ὑπόστασιν μὲ τὸν Κτίστη προεπινοήθηκε κατὰ Πρόνοια (τοῦ Θεοῦ), ἔτσι ὥστε και τὸ εἶναι τῶν ὄντων (τῶν κτισμάτων) νὰ φυλαχθῇ κατ' οὐσίαν ὅπως ἀκριβῶς ἔχει, και τὸ ὑποστῆναι, δηλ. ὁ τρόπος τῆς ὑπάρξεως (τὸ πῶς εἶναι=τὸ προσωπικῶς εἶναι) νὰ δεχθῇ τὴν κατὰ χάριν θέωσι, και ὅλα αὐτὰ νὰ εἶναι, δυνάμει τῆς ἐνώσεως μὲ τὸν Θεόν, μεταποιημένα γιὰ τὴν ἀτρεπία (=τὸ ἀδιάπτωτο=τὴν ἀθανασία). (Σχόλια 1 - αὐτόθι 625=81-82).

ἐνῶ ἡμεῖς θὰ εἴμεθα ὀργανικὰ ἐνωμένα καὶ ἐν χάριτι τεθεωμένα μέλη Αὐτοῦ. Αὐτὸ τὸ *Μυστήριον τοῦ Χριστοῦ* εἶναι «ὁ σκοπὸς ὁ πρὸ τῶν αἰῶνων ἀποκεκρυμμένος ἐν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί», καὶ ὡς μυστήριον τῆς ἐν Χριστῷ ὑποστατικῆς ἐνώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μετὰ τὴν Θεία, ἔδειξε ὅτι καὶ ἡμεῖς γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἔχουμε δημιουργηθῆ, διότι αὐτὴ ἦταν ἡ Προαιώνιος Βουλή, τοῦτέστι ὁ πανάγαθος σκοπὸς τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν. Αὐτός, ὁ ἐν τῇ Προαιώνιῳ Βουλῇ τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀφωρισμένος ἀπώτατος σκοπὸς τῆς δημιουργίας, προσθέτει ὁ Ἅγιος Μάξιμος, δὲν ὑπέστη κανενὸς εἴδους ἀλλαγῆ, ἢ μετατροπῆ ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ περατώθηκε καὶ ἐκπληρώθηκε μετὰ τὴν ἐπιπρόσθετο εἰσαγωγῆ ἐνὸς ἄλλου καινοτέρου τρόπου¹⁰, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω.

5. Γύρω ἀπὸ αὐτὴν τὴ θεολογικὴ θέσι τοῦ Ἁγίου Μαξίμου - τὸ ἀπροϋπόθετον τῆς Σαρκώσεως (δηλ. ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη πτῶσις δὲν ὠδήγησε στὴν ἐκ τῶν ὑστέρων ἀναγκαιότητα τῆς Σαρκώσεως γιὰ τὴ λύτρωσι) - ἔχουν ἐκφέρει τὴ γνώμη τους ὀρισμένοι νεώτεροι μελετητὲς τῆς Μαξιμιανῆς θεολογίας. Ἔτσι ὁ π. Γεώργιος Φλορόφσκυ, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὡς ἄνω ἀναφερθέντων χωρίων, ἐκφράζει τὴν ἄποψιν ὅτι «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο» ὄχι ἀπλῶς γιὰ τὴν ἀπολύτρωσι, διότι τὸ μυστήριον τῆς Σαρκώσεως, κατὰ τὸν Ἅγ. Μάξιμο, εἶναι «τὸ μυστήριον τοῦ Θεανθρώπου, τὸ μυστήριον τῆς θεϊκῆς ἀγάπης, τὸ ὁποῖον εἶναι εὐρύτερο καὶ βαθύτερο ἀπὸ τὴ λυτρωτικὴ εὐσπλαχνία»¹¹. Σὲ ἕνα ἄλλο ἄρθρο ὁ π. Φλορόφσκυ ἐπαναλαμβάνει καὶ ἀναπτύσσει τὴ γνώμη του περὶ αὐτοῦ τοῦ προβλήματος, καὶ λέγει: «Ὁ Μάξιμος διεκήρυξε ὅτι ἡ Ἐνσάρκωσις πρέπει νὰ θεωρηθῆ σὰν ἀπόλυτος καὶ πρωταρχικὸς σκοπὸς τοῦ Θεοῦ στὴν πρᾶξι τῆς Δημιουργίας. Ἡ πραγματικότης τῆς Ἐνανθρωπήσεως, τῆς ἐνώσεως δηλαδὴ τῆς Θείας μεγαλωσύνης μετὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμία, εἶναι ὅπωςδήποτε ἕνα ἀνεξιχνίαστο μυστήριον, ἀλλὰ τοῦλάχιστο μποροῦμε νὰ συλλάβουμε ὅτι ὁ λόγος καὶ ὁ σκοπὸς αὐτοῦ τοῦ ὑπερτάτου μυστηρίου ἦταν, κατὰ τὸν Ἅγ. Μάξιμο, αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ Ἐνσάρκωσις, καὶ μαζὶ μ' αὐτὴν ἡ δικὴ μας ἐνσωμάτωσις στὸ Σῶμα τοῦ Σαρκωθέντος. Ἡ ὀρολογία τοῦ Ἁγ. Μαξίμου (περὶ αὐτοῦ) εἶναι σαφὴς καὶ καθαρῆ»¹².

10. Ἀπορία 7. PG 91,1097AD.

11. Γ. ΦΛΟΡΟΦΣΚΥ, *Οἱ Βυζαντινοὶ Πατέρες τοῦ ἔκτου, ἑβδόμου καὶ ὀγδόου αἰῶνος*, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 357.

12. Γ. ΦΛΟΡΟΦΣΚΥ, *Cur Deus Homo? Τὸ κίνητρο τῆς ἐνανθρωπήσεως*, στὸ *Θέματα Ὀρθοδόξου Θεολογίας*, Ἀθήναι 1973, σσ. 36-37. - Τέτοια ἐρμηνεία ἔδωσε πρὸ τοῦ Φλο-

Στους νεωτέρους έρευνητές της θεολογίας του Άγ. Μαξίμου τὸ θέμα αὐτὸ σχεδὸν σὰν νὰ μὴν ὑπῆρξε ἀντικείμενο σπουδῆς, ἐνῶ μερικοὶ τὸ ἀγγί- ζουν μόνον παροδευτικῶς. Ἔνας ἀπὸ αὐτούς, ὁ H. U. von Balthasar, ὑπο- στηρίζει τὴν ἄποψι ὅτι ὁ Ἅγ. Μάξιμος ἦταν ὑπὲρ ἀπροϋποθέτου Σαρκώσε- ως τοῦ Λόγου, καὶ θεωρεῖ ὅτι σὲ μιὰ ἐνδεχομένη συζήτησι μὲ τοὺς σχολα- στικὺς περὶ αὐτοῦ τοῦ θέματος, ὁ Ἅγ. Μάξιμος θὰ ἔκλινε πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ Duns Scotus, μολονότι δὲν θὰ ἀποδεχόταν τοὺς ὅρους τῆς ὑποθετικῆς θεολογίας τῶν σχολαστικῶν¹³. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἐρευνητές οἱ P. Sherwood καὶ J. H. Dalmais¹⁴, ἂν καὶ ἀκροθιγῶς ἄπτονται τοῦ θέματος αὐτοῦ, συνη- γοροῦν ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἀπόψεως. Ὑπάρχει, ὡστόσο, κάποιος ἀριθμὸς μελε- τητῶν τοῦ Ἁγίου Μαξίμου, οἱ ὁποῖοι ὑπεραμύνονται τὴν ἀντίθετο ἄποψι, δηλ. τὴ γνώμη περὶ ἐμπροϋποθέτου Σαρκώσεως. Ἔτσι, ὁ Βλαδίμηρος Λό- σκυ, μιλώντας περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐν Θεῷ συναγωγῆς τῶν διαφορῶν σφαιρῶν («τῶν πέντε διαιρέσεων») τοῦ κόσμου, λέγει: «Ἐὰν αἱ διαδοχικαὶ αὐταὶ ἐνώσεις ἢ συνθέσεις, αἱ ὁποῖαι ὑπερβαίνουν τὰς φυσικὰς διαιρέσεις, ἐπραγματοποιήθησαν τελικῶς ἐν τῷ Χριστῷ, τοῦτο ἔγινε διότι ὁ Ἀδὰμ ἀπέ- τυχε τοῦ προορισμοῦ του. Ὁ Χριστὸς τὰς πραγματοποιεῖ διαδοχικῶς, ἀκο- λουθῶν τὴν τάξιν, ἣ ὁποία ὠρίσθη διὰ τὸν πρῶτον Ἀδὰμ»¹⁵. Τοῦτο, κατὰ τὸν Λόσκυ, θὰ σήμαινε, ὅτι δὲν θὰ γινόταν ἡ Σάρκωσις, ἐὰν δὲν χρειαζό- ταν τὸ Ἀδαμιαῖο κενὸ/ἀστοχία νὰ διορθωθῇ καὶ νὰ συμπληρωθῇ. Τὴν αὐτὴ ἀντίληψι ἔχει καὶ ὁ ἀθηναῖος καθηγητῆς Ἀνδρέας Θεοδώρου, ὁ ὁποῖος ἔγραψε περὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ σὲ ἐκτενῆ μελέτη του¹⁶, παραθέτοντας ἱκανὰ Μαξιμιανὰ χωρία καὶ διατάσσοντάς τα σὲ 2 ὁμάδες: ὑπὲρ ἀπροϋπο- θέτου καὶ ὑπὲρ ἐμπροϋποθέτου Σαρκώσεως. Κατακλείοντας, ὁ Ἄ. Θεοδώ- ρου, ἐξ ἀφορμῆς τῆς 60ῆς Ἀποκρίσεως τοῦ Μαξίμου πρὸς Θαλάσιον, συ- μπεραίνει: «Ἐν τῇ πρὸς Θαλάσιον παρατεθείσῃ περικοπῇ ὁ Μάξιμος δέ- χεται τὴν ἀπροϋπόθετον Σάρκωσιν. Εἶναι χαρακτηριστικόν, λέγει ὁ Θεο-

ρόφσκυ καὶ ὁ Σ.Α. ΕΠΙΦΑΝΟΒΙΤΣ, γνωστὸς μελετητῆς τῶν ἔργων τοῦ Μαξίμου (βλ. αὐτοῦ: Ὁ Ὅσιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητῆς καὶ ἡ βυζαντινὴ θεολογία, Κίεβο 1915, σ. 69).

13. H. U. VON BALTHASAR, *Liturgie Cosmique*, Paris 1947, 205.

14. P. SHERWOOD, Εἰσαγωγή στὴ μετάφρασι τῶν Τεσσάρων ἑκατοντάδων περὶ Ἀγάπης, *Ancient Christian writers*, Nr. 21, London 1955. - J. H. DALMAIS, *Introduction à Saint Maxime le Confesseur* /Editions du soleil/, Hamur, Belgue 1964.

15. *Ἡ Μυστικὴ θεολογία τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1964, σ. 159.

16. *Cur Deus Homo? Ἀπροϋπόθετος ἢ ἐμπροϋπόθετος ἐνανθρώπησις τοῦ Θεοῦ Λόγου*, ΕΕΘΣΠΑ, τ. 19, Ἀθήναι 1972, 297-340.

δώρου, ὅτι τοῦτο πράττει εἰς ἀπάντησιν ἐρωτήματος ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς (Α΄ Πέτρ. 1,19-20· Κολ. 1,26), τὸ ὁποῖον ἐμφανῶς μαρτυρεῖ περὶ τῆς βιβλικῆς δομῆς τῆς σκέψεως αὐτοῦ». Ὡστόσο, ἀκριβῶς ἐδῶ ὁ καθηγ. Ἀ. Θεοδώρου σφάλλει, διότι μέσα στὴν Ἁγία Γραφή ὑπάρχουν πολλὰ χωρία, τὰ ὁποῖα μάλιστα μαρτυροῦν τὴν ἀλήθεια περὶ ἀπροϋποθέτου Σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου - Χριστοῦ, καὶ ἀκριβῶς αὐτὰ τὰ χωρία σχολιάζει ὁ Ἅγιος Μάξιμος, καὶ πάνω σ' αὐτὰ στηρίζει τὴν θέσιν του περὶ ἀπροϋποθέτου Μυστηρίου τῆς Σαρκώσεως¹⁷.

17. Ἰδού μερικὰ μόνον χωρία τῆς Καινῆς Διαθήκης τὰ ὁποῖα ὁμιλοῦν περὶ τοῦ Προαιωνίου Μυστηρίου τῆς Σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ χάριν τῆς δικῆς μας θεώσεως, τὰ ὁποῖα σχολιάζει ὁ Ἅγ. Μάξιμος. Παραλείπουμε τὰ χωρία ποὺ μνημονεύονται στὴν Ἀπόκρισι 60 πρὸς Θαλάσσιον: «Τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ, ὃ ἐστὶ Χριστὸς ἐν ἡμῖν» (Κολ. 1,27)· «ὅτι ἐν Αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ Πλήρωμα τῆς Θεότητος σωματικῶς, καὶ ἐστὲ ἐν Αὐτῷ πεπληρωμένοι» (Κολ. 2,9-10). Ἀμφότερα τὰ Παύλεια αὐτὰ χωρία δειχνουν ὅτι ἐν τῷ προπάτορι Ἀδάμ δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ ἔχουμε αὐτὸ ποὺ ἔχουμε ἐν τῷ Σαρκωθέντι Χριστῷ.

Ἰω. 17, 1. 5. 21-24: «Καὶ νῦν δόξασόν Με Σὺ, Πάτερ, παρὰ Σεαυτῷ, τῇ δόξῃ ἣ εἶχον παρὰ Σοὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι ... Ἴνα πάντες ἐν ᾧσι, καθὼς Σὺ, Πάτερ, ἐν Ἐμοὶ καὶ Ἐγὼ ἐν Σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν Ἡμῖν ἐν ᾧσι ... ἵνα ᾧσιν ἐν καθὼς Ἡμεῖς ἐν ἐσμεν. Ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ Σὺ ἐν Ἐμοί, ἵνα ᾧσι τετελειωμένοι εἰς ἐν, καὶ ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος ὅτι Σὺ Με ἀπέστειλας καὶ ἠγάπησας αὐτοὺς καθὼς Ἐμὲ ἠγάπησας. Πάτερ, θέλω ἵνα, οὓς δέδωκάς Μοι, κάκεινοι ᾧσι μετ' Ἐμοῦ ὅπου εἰμι Ἐγὼ, ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν Ἐμὴν ἣν δέδωκάς Μοι, ὅτι ἠγάπησάς Με πρὸ καταβολῆς κόσμου». - Ὅλα αὐτὰ ποὺ ἔχουμε ἐν Χριστῷ ὁ Ἀδάμ δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὰ ἔχῃ.

Ῥωμ. 8, 29· 16, 25: «Οὓς προέγνω καὶ προώρισε, νὰ εἶναι σύμμορφοι πρὸς τὴν Εἰκόνα τοῦ Υἱοῦ Αὐτοῦ, ὥστε Αὐτὸς νὰ εἶναι Πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς» ... «κατὰ ἀποκάλυψιν Μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσηγημένοι». Ἐφ. 1, 3-10. 22-23· 2, 4-7· 4, 13· 3, 17-21: «Ὁ Θεὸς Πατὴρ ἐν Χριστῷ εὐλόγησεν ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογία Πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις... ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν Αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου ... ἐν ἀγάπῃ, προορίσας ἡμᾶς Ἐαυτῷ εἰς υἰοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος Αὐτοῦ, εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος Αὐτοῦ, ἐν ἣ ἔχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ Ἠγαπημένῳ... γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος Αὐτοῦ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν Αὐτοῦ, τὴν ὁποῖα ἐκ τῶν προτέρων ᾧρισε ἐν Αὐτῷ (προέθετο ἐν Αὐτῷ=ἀνέθεσε εἰς Αὐτόν): γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν (πρβλ. Γαλ. 4,4 καὶ Κολ. 1,19), νὰ ἀνακεφαλαιωθοῦν τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς... Πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας Αὐτοῦ, καὶ Αὐτόν τὸν ἔθεσε ὑπεράνω πάντων ὡς Κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας, ἣ Ὅποια εἶναι τὸ Σῶμα Αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα Ἐκεῖνου ὁ Ὅποῖος τὰ πάντα πληροῖ ἐν πᾶσι». - «Ὁ Θεός, ὁ Ὅποῖος εἶναι πλούσιος ἐν ἐλέει, διὰ τὴν μεγάλην ἀγάπην Αὐτοῦ μετὰ τὴν ὁποῖαν ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἡμᾶς ποὺ εἴμασταν νεκροὶ λόγῳ τῶν ἁμαρτιῶν, ἐξωλοποίησε μαζί με τὸν Χριστόν - χάριτι ἐστὲ σεσωσμένοι - καὶ μαζί με Αὐτόν συνανέστησε καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις Μάξιμος: «ἀναβιβάσας ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν ὅπου φυσικῶς ὑπάρχει τὸ Μέγεθος τῆς χάριτος» - τὸ τῆς χάριτος φύσει μέγεθος ὑπάρχον/ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάρι-

Ὁ καθηγητὴς Ἄ. Θεοδώρου ἰσχυρίζεται ἐπὶ πλέον ὅτι «τὴν ιδέαν ταύτην - περὶ ἀπροϋποθέτου Σαρκώσεως - ὁ Μάξιμος ἄπαξ μόνον ἐκφέρει (αὐτό-
 θι σ. 301), οὐδαμῶς ἀνακάμπτων - τουλάχιστον ἐκπεφρασμένως - ἐπ’ αὐτῆς
 (!). Ἡ ὑπόλοιπος σειρὰ σκέψεως αὐτοῦ προσανατολίζεται ἀριδῆλως πρὸς
 τὴν ἐμπροϋπόθετον ἐνανθρωπήσιν. Εἶναι ἀδύνατον ἐν τῇ σκέψει τοῦ Μαξι-
 μου νὰ ἀποχωρήσῃ τις τὴν ιδέαν τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀπὸ τῆς ιδέας τῆς ἀπο-
 λυτρώσεως καὶ σωτηρίας... Φρονοῦμεν ὅτι ἀπροϋπόθετος ἐνανθρωπήσιν
 καὶ δὴ καὶ ὡς ψιλὴ θεολογικὴ ἐπίνοια καὶ θεωρία, ἐλλείπει ἐκ τῆς θεολο-
 γικῆς σκέψεως τοῦ ἱεροῦ Πατρός. Πλείονα περὶ τοῦ πράγματος δὲν δυνά-
 μεθα νὰ εἰπώμεν», καταλήγει ὁ Ἄ. Θεοδώρου (αὐτόθι σ. 339-340)¹⁸.

τος Αὐτοῦ ἐν χρηστότητι ἔναντι ἡμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. - «Μέχρι καταστήσωμεν οἱ πά-
 ντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλει-
 ον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ». «Ἴνα ὁ Χριστός διὰ τῆς πίστεως κα-
 τοικῆσῃ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, ὥστε νὰ εἴσῃ ἐρριζωμένοι καὶ τεθεμελιωμένοι ἐν ἀγάπῃ,
 ἵνα ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς Ἁγίοις τί τὸ πλάτος καὶ μήκος καὶ βάθος καὶ
 ὕψος (τοῦ Μυστηρίου), καὶ νὰ γνωρίσετε τὴν Ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ ἢ ὅποια ὑπερβαίνει κά-
 θε νοῦν, ἵνα πληρωθῆτε μὲ ὅλον τὸ Πλήρωμα τοῦ Θεοῦ. Εἰς Ἐκείνον δέ, ὁ Ὅποιος δύνα-
 ται ἀκόμη καὶ ἀσυγκρίτως περισσότερα νὰ ποιῆσῃ ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ διανοοῦμεθα, κατὰ τὴν
 δύναμιν (τοῦ Πνεύματος - 3,16) ἢ ὅποια ἐνεργεῖ ἐν ἡμῖν, Αὐτῷ ἅς εἶναι ἡ δόξα ἐν τῇ Ἐκκλη-
 σίᾳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ μέσου ὄλων τῶν γενεῶν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν». -
 «Ὅλα αὐτὰ δὲν θὰ εἶχαμε ἐπιτύχει ἐν τῷ Ἀδάμ. Ἐν ἀσῆ περιπτώσει δὲν θὰ εἶχαμε τὴν
 Ἐκκλησίᾳ ὡς Σῶμα τοῦ Σαρκοθέτου Χριστοῦ.

Κολ. 1, 13· 15, 19: «Ὁ Θεὸς Πατὴρ/ μετέστησεν ἡμᾶς εἰς τὴν Βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς
 Ἀγάπης Αὐτοῦ... Ὅς ἐστι εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, Πρωτότοκος πρὶν ἀπὸ κάθε κτί-
 σμα, ὅτι δι’ Αὐτοῦ ἐκτίσθη τὰ πάντα - τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατα καὶ
 τὰ ἀόρατα - τὰ πάντα δι’ Αὐτοῦ καὶ εἰς Αὐτὸν ἐκτίσται (πρβλ. Ῥωμ. 11,36), καὶ Αὐτός ἐστι
 πρὸ πάντων καὶ τὰ πάντα ἐν Αὐτῷ συνέστηκε. Καὶ Αὐτός ἐστιν ἡ Κεφαλὴ τοῦ Σώματος τῆς
 Ἐκκλησίας, Ὅς ἐστιν Πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται Αὐτὸς ἐν πᾶσιν πρωτεύων,
 ὅτι ἐν Αὐτῷ εὐδόκησε (ὁ Πατὴρ) πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι». - Καὶ ὅλον τοῦτο δὲν θὰ τὸ
 εἶχαμε καταφθάσει καὶ ἀποκτήσει ἐν τῷ Ἀδάμ.

Ἐβρ. 1, 6· 8-9: «Ὅταν εἰσαγάγῃ τὸν Πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει: καὶ προ-
 σκνησάτωσαν Αὐτῷ πάντες Ἄγγελοι Θεοῦ». «Πρὸς τὸν Υἱὸν λέγει: Ὁ θρόνος Σου, Θεέ,
 εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος... Διὰ τοῦτο ἔχρισέ Σε, Θεέ, ὁ Θεός Σου μὲ ἔλαιον ἀγαλλιάσεως
 περισσότερο ἀπὸ τοὺς μετόχους Σου» (Ψαλμ. 44,7-8). - Τοῦτο δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἰπωθῆ
 πρὸς τὸν Ἀδάμ!

Α΄ Πέτρ. 1, 19-20: «Ἐλυτρώθητε τιμίῳ Αἵματι Χριστοῦ, Ἄμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσίλου
 (πρβλ. Ἀποκ. 5,6· 13,8), προεγνωσμένου ἤδη πρὸ καταβολῆς κόσμου, καὶ φανερωθέντος
 ἐπ’ ἐσχάτων τῶν χρόνων δι’ ἡμᾶς».

Α΄ Ἰω. 4, 8-9: «Ὁ Θεός Ἀγάπη ἐστίν, καὶ ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἔνα-
 ντι ἡμῶν, ὅτι ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν Αὐτοῦ τὸν Μονογενῆ ἀπέσταλκεν εἰς τὸν κόσμον ἵνα ζήσω-
 μεν δι’ Αὐτοῦ. - Καὶ τοῦτο δὲν θὰ μπορούσε νὰ πραγματοποιηθῆ ἐν τῷ Ἀδάμ!

18. Τὴν θέσι τῶν Β. Λόσκυ καὶ Ἄ. Θεοδώρου συμμερίζεται καὶ ὁ JEAN-CLAUDE LAR-

Πάνω στὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο ἀντιλαμβάνεται τὸ θέμα ὁ καθηγ. Θεοδώρου, πρὸς τὸ παρὸν θὰ ποῦμε τοῦτο: ἀναμφιβόλως ὑπάρχουν κείμενα τοῦ Ἀγίου Μαξίμου, τὰ ὁποῖα λέγουν ὅτι ἡ Σάρκωσις τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐγινε ἔνεκα τῆς ἀπολυτρώσεως καὶ σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἴδού, γιὰ παράδειγμα, ἓνα τέτοιο χωρίο: «Ὁ φύσει φιλόανθρωπος καὶ μόνος Δημιουργὸς καὶ Βασιλεὺς τῶν ἀνθρώπων ἔδωκε τὸν Υἱὸν Αὐτοῦ, κατ' οἰκονομίαν διὰ σαρκὸς, εἰς θάνατον ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων, ἵνα αὐτοὺς λυτρώσῃται (=ἐξαγοράσῃ) τῶν κατεχόντων αὐτοὺς κακῶν»¹⁹. Ἀλλὰ τὰ χωρία αὐτὰ δὲν ἀναιροῦν τὴν θεμελιώδη θέσι τοῦ Μαξίμου περὶ ἀπροϋποθέτου Μυστηρίου τῆς Σαρκώσεως, τοῦτέστι Μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖο ἀναμφισβήτητα περιέχει τὴν ἀλήθεια τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ τὸ ἄμεσο ἐρώτημα ἐδῶ εἶναι: τί ὑπονοεῖ ὁ Μάξιμος ὑπὸ τὸν ὄρο σωτηρία; Ἐπιγραμματικά, πρὸς τὸ παρὸν, θὰ ποῦμε ὅτι στὸν Ἅγιο Μάξιμο ἡ ἔννοια τῆς ἀπολυτρώσεως καὶ ἡ ἔννοια τῆς σωτηρίας δὲν συμπίπτουν, ὅπως θὰ τὸ δοῦμε παρακάτω.

6. Χρειάζεται πρὸ πάντων νὰ ἐξάρουμε τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἅγιος Μάξιμος εἶναι κατ' ἐξοχὴν σωτηριολογικὸς θεολόγος, ὅπως ἄλλωστε καὶ ὄλοι οἱ Ἅγιοι Πατέρες τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι γι' αὐτὸν ἡ κεντρικὴ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ

CHET στὴν ὀγκώδη μελέτη του: *La Divinisation de l' homme selon St. Maxime le Confesseur*, Paris/Cerf, 1996, σσ. 84-105. - Σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς αὐτήν, μὴ ἄλλη ὀρθόδοξη μελέτη περὶ τοῦ Ἀγ. Μαξίμου στὰ γαλλικά: Β. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ (νῦν Ἐπίσκοπος Τριμυθοῦντος, στὴν Κύπρο): *Maxime le Confesseur: Essence et energies de Dieu* ("Theologie historique", 93), Paris/Beauchesne, 1993, λακωνικῶς ἀλλὰ σαφῶς ἐκφέρει τὴν Μαξιμιανὴν θέσι: «Ἐὰν ἡ προαιώνιος Βουλὴ ἔχει ἐκ τῶν προτέρων συλλάβει «τὴν ἐνανθρώπησι» τοῦ Λόγου, αὐτὴ λοιπὸν δὲν ἐξαρτήθηκε ἀπὸ τὴν πῶσι τοῦ ἀνθρώπου. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Ἅγιος Μάξιμος ἀπαντᾷ δίχως ἐπιφύλαξι, ὅτι ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ δὲν καθορίζεται ἀπὸ τὴν πῶσι» (σ. 485). - Ἴσως κατὰ τὸν πλέον σαφῆ τρόπο ἐκθέτει τὴν θέσι τοῦ Ἀγ. Μαξίμου περὶ ἀπροϋποθέτου Σαρκώσεως ἡ δυάδα τῶν σέρβων θεολόγων στὶς διδακτορικὲς διατριβές τους στὰ ἑλληνικά: ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ ΑΡΤΕΜΙΟΣ (ΡΑΝΤΟΣΑΒΑΙΕΒΙΤΣ): *Τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας κατὰ τὸν Ἅγ. Μάξιμον τὸν Ὁμολογητὴν*, Ἀθῆναι 1975, σ. 180-196. - ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΜΙΝΤΙΤΣ, *Τὸ Μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας. Περὶ Ἐκκλησίας διδασκαλία τοῦ Ἀγ. Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ*, Ἀθῆναι 1989, σ. 25-45. - Ἀμφότεροι αὐτοὶ οἱ σέρβοι θεολόγοι στηρίζονται καὶ στὴ μαξιμιανὴν θέσι τοῦ Ὁσίου Ἰουστίνου (Πόποβιτς), ὁ ὁποῖος μᾶς ἔλεγε: «Πάντοτε ἔτσι σκεπτόμουν - ὅπως ὁ Ἅγιος Μάξιμος - περὶ ἀπροϋποθέτου τοῦ Προαιωνίου Μυστηρίου τῆς Σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ».

19. Ἐπιστολὴ 26. PG 91,616AB. Βλ. καὶ Ἀπορία 41. PG 91,1308D: «Θεὸς ἄνθρωπος γίνεται, ἵνα σώσῃ τὸν ἀπολλόμενον ἄνθρωπον». Πρβλ. καὶ *Κεφάλαια* 3,14. PG 90,1185.

Σωτήρος Χριστού, και ἕξ αἰτίας αὐτοῦ ὁ Σαρκωθείς Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, εἶναι πρωτίστως Σωτήρ. Ἔχει εἰπωθῆ ἀπὸ πολλοὺς ἐρευνητὲς τῆς ἀγιοπατερικῆς θεολογίας, ὅτι ὁ Ἅγιος Μάξιμος πρωτίστως εἶναι *χριστολογικὸς θεολόγος*, καὶ μάλιστα *χαλκηδόνιος θεολόγος*, ἀλλὰ γεγονὸς εἶναι ὅτι γι' αὐτόν, ὅπως καὶ γιὰ ὄλους τοὺς ἄλλους χριστολόγους Πατέρες τῆς Ἀνατολῆς, ἡ ἴδια ἡ Χριστολογία εἶναι πάντοτε ἰδωμένη καὶ ἐρμηνευμένη σωτηριολογικῶς. Καὶ τοῦτο ἐπειδὴ ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός «ἐδόθη ἡμῖν» καὶ ἐφανερώθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πεπτωκότος κόσμου καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς Σωτήρ καὶ Λυτρωτής, καθὼς ἄλλωστε δείχνει καὶ τὸ προσωπικὸ Του ὄνομα Ἰησοῦς = Σωτήρ (Μτ. 1,21· Πράξ. 13,23). Γι' αὐτὸ εἶναι ἀκατανόητο γιὰ τὸν Ἅγιο Μάξιμο νὰ ἐπινοήσῃ εἴτε νὰ θέσῃ «προϋποθέσεις» τοῦ τύπου τῶν σχολαστικῶν τοῦ μεσαιῶνος («τί θὰ γινόταν ἂν τυχὸν γινόταν»· «τί θὰ γινόταν ἂν δὲν γινόταν»), διότι αὐτὸ θὰ σημαίνει ἔκπτωσι ἀπὸ τὸ στέρεο ἔδαφος τῆς βιβλικῆς Ἀποκαλύψεως καὶ ἀγιοπατερικῆς θεολογίας τῆς Ἐκκλησίας στὸ γῆπεδο τῆς φιλοσοφικῆς ὑποθετικῆς. Διότι ἡ θεολογοῦσα πίστις τῆς Ἐκκλησίας εἶναι «θεολογία γεγονότων», πὺν σημαίνει τῶν γεγονότων τῆς ἱεραῆς ἱστορίας τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ ἐν τῷ κόσμῳ χάριν τῆς σωτηρίας τοῦ πεπτωκότος ἀνθρώπου. Ἐπομένως, πρέπει ἰδιαιτέρως νὰ τονισθῆ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ἅγιος Μάξιμος οὔτε σὲ ἓνα κείμενο δὲν ἐκφράζει ὑποθετικὴ σκέψι περὶ ἀπροϋποθέτου εἴτε ἐμπροϋποθέτου Σαρκώσεως, ἀλλὰ, ἀντιθέτως, ὁμιλεῖ μόνον θετικῶς, τόσο περὶ τοῦ ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐσαρκώθη χάριν τῆς ἀπολυτρώσεως καὶ σωτηρίας τοῦ πεπτωκότος Ἀδάμ, ὅσο καὶ περὶ τοῦ ὅτι ἡ Θεία Σάρκωσις τοῦ Λόγου εἶναι «τὸ μακάριον τέλος, δι' ὃ τὰ πάντα συνέστησαν» καὶ «ὁ προεπινοούμενος θεῖος σκοπός, οὗ ἕνεκα μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ οὐδενὸς ἕνεκα»²⁰.

Τὸ θεολογικὸ «κλειδί» γιὰ τὴ λύσι τοῦ προβλήματος αὐτοῦ στὸν Ἅγιο Μάξιμο εἶναι ἡ κεντρικὴ θεολογικὴ του ἔννοια ὅτι *σωτηρία = θέωσις*. Ἐξ ὀλοκλήρου τῆς θεολογικῆς θεωρήσεως τοῦ Μαξίμου γίνεται σαφὲς ὅτι ὅλα καθορίζονται καὶ ἐρμηνεύονται ἕξ αὐτοῦ τοῦ τέλους: *σωτηρία ὡς θέωσις*. «Ἐκζητῶν οὖν τὸ ἑαυτοῦ τέλος ὁ ἄνθρωπος, εἰς τὴν ἀρχὴν καταπτᾶ, φυσικῶς ἐν τῷ τέλει τυγχάνουσαν», γράφει ὁ Ἅγ. Μάξιμος στὴν 59ῃ Ἀπόκρισί του πρὸς Θαλάσιον (πάνω στὸ λόγιό τοῦ Ἁπ. Πέτρου Α' 1,9), ὅπου λε-

20. Πρὸς Θαλάσιον 60. PG 90,621A.

«κατὰ φύσιν Δημιουργὸς τῆς οὐσίας τῶν ὄντων» φάνηκε ἔτσι καὶ «Ἀυτοῦργὸς τῆς θεώσεως, κατὰ χάριν, τῶν γεγονότων ὄντων» (τῆς κατὰ χάριν Ἀυτοῦργὸν γενέσθαι τῶν γεγονότων θεώσεως - PG 90,624D). Τοῦτο βεβαιώνει καὶ τὸ ἀναφερθὲν χωρίο τῆς Μαξιμιανῆς ἐρμηνείας, στὴν 7η Ἀπορία, πάνω στὸ λόγιο τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου ἐκ τῆς Ὀμιλίας περὶ φιλοπρωχείας (PG 91,1097AD), ὅπου ὁ Μάξιμος σαφῶς ὁμιλεῖ περὶ θεώσεως ὡς ἀνακεφαλαιώσεως πάντων καὶ ἐνσωματώσεώς μας στὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐνώσεως καθ' ὑπόστασιν ἐν Χριστῷ τῆς φύσεώς μας «ἀδιαιρέτως καὶ ἀσυγχύτως» (PG 91,1097B), ὅπως ὁμολογεῖ ἡ Σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος, προσθέτοντας ἐπ' αὐτοῦ ὁ Μάξιμος ὅτι αὐτὸς ἦταν «ὁ προαιώνιος σκοπὸς τοῦ Παναγάθου Θεοῦ δι' ἡμᾶς», δηλ. ὁ ἀπώτατος σκοπὸς τῆς Προνοίας τοῦ Θεοῦ, διότι «ἡ Πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἀποδεικνύεται στὴν ὑποστατικὴ ἔνωσι τοῦ Λόγου μὲ τὴν σάρκα»²³. Ὁ Χριστὸς «διὰ τῆς Ἰδίας Σαρκώσεως ἐδώρησε τὴν ὑπερφυσικὴ χάρι στὴν φύσι - τὴν θέωσι» (διὰ τῆς ἰδίας σαρκώσεως τὴν ὑπὲρ φύσιν χάριν δωρησάμενος τῇ φύσει, τὴν θέωσιν)²⁴. Καὶ στὴ συνέχεια προσθέτει ὁ Μάξιμος: Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος (Α' Πέτρ. 4,18) «σωτηρίαν ὀνομάζει τὴν πληρεστάτην χάριν τῆς θεώσεως, ἡ ὁποία μέλλει ἀπὸ τὸν Θεὸν νὰ δοθῇ στοὺς ἀξιίους» (σωτηρίαν τὴν ἐκ Θεοῦ τοῖς ἀξιίους δοθησομένην πληρεστάτην τῆς θεώσεως χάριν - PG 90,640A). Ἐπίσης προσθέτει ἀλλοῦ ὁ αὐτὸς Πατὴρ: «ὅλος ὁ ἄνθρωπος πρόκειται νὰ θεωθῇ, μὲ τὴν χάρι τοῦ Ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ θεουργούμενος» (ἵνα... ὅλος ἄνθρωπος θεωθῇ τῇ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ χάριτι θεουργούμενος)²⁵.

Αὐτὴ εἶναι, λοιπόν, κατὰ τὸν Ἅγιο Μάξιμο, ἡ τοῦ Ἡσαΐου προαιώνιος *Μεγάλῃ Βουλῇ τοῦ Θεοῦ*: ἡ πλήρης καὶ ὀριστικὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καὶ μετ' αὐτοῦ παντὸς κτίσματος, ὡς θέωσις τοῦ ἀνθρώπου διὰ μέσου τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μετὰ τῆς Θείας ἐν τῇ *Μιᾷ Ὑποστάσει* τοῦ Μεσσίου-Χριστοῦ, τοῦ Ἐμμανουήλ-Θεανθρώπου, τοῦ Σωτῆρος καὶ Θεωτῆρος (Οβουίτεχα), ἐν Ἐαυτῷ καὶ δι' Ἐαυτοῦ, πάσης κτίσεως τῆς Ἁγίας Τριάδος.

7. Μένει ἀκόμη νὰ ἐξετάσουμε δύο φαινομενικὰ ἀσαφῆ πράγματα στὴ Μαξιμιανῆ θεολογία, ἀσαφῆ γιὰ κείνους πού συμμερίζονται τὴ γνώμη ὅτι

23. Ἀπορία 7. PG 91,1097D.

24. Πρὸς Θαλάσσιον 61. PG 90,632A = CCSG 22,91.

25. Ἀπορία 7. PG 91,1088C.

ἡ Σάρκωσις εἶναι ἐμπροϋπόθετος λόγῳ τῆς σωτηρίας, δηλ. τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ πεπτωκότος ἀνθρώπου Ἀδάμ. Παραθέτουμε περὶ αὐτοῦ τὸ κρυσταλλικὰ διάφανο κείμενο τοῦ Ἁγίου Μαξίμου ἐκ τῆς 7ης Ἀπορίας, ὅπου ὁ Ἅγιος σαφηνίζει κατὰ πλάτος τὸ λόγιον τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐκ τῆς ἤδη ἀναφερθείσης Ὀμιλίας *Περὶ φιλοπτωχείας*: «μοῖραν ἡμᾶς ὄντας Θεοῦ», ὁλοκληρώνοντας τὴν ἐρμηνεῖα του μὲ τὸ ὅτι ὁ Χριστὸς ἐν τῇ ἐνώσει πάντων μὲ τὸν Ἐαυτὸ Του πάντα θὰ τὰ θεώσῃ, καὶ ἔτσι «θὰ ἀποδειχθῇ ὡς Ἕνας Δημιουργὸς πάντων καὶ τοῦ παντός, καὶ διὰ τῆς ἀνθρωπότητός Του ἀναλόγως ἐπάνω στὸ πᾶν καὶ σὲ πάντα τὰ ὄντα θὰ ἀνεβῆ (διὰ τῆς ἀνθρωπότητος πᾶσιν ἐπιβατεύων τοῖς οὐσί), καὶ ὅλο τὸ πλῆθος, πού μεταξὺ τους εἶναι τὰ ὄντα κατὰ τὴν φύσιν διαχωρισμένα, θὰ ἔλθουν εἰς ἓν, συγκατανεύοντας μεταξὺ τους γύρω ἀπὸ τὴν μία τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, καὶ θὰ εἶναι ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν (Α΄ Κορ. 15,28), ἔχοντας τὰ πάντα ἀγκαλιάσει καὶ ἀποκαταστήσει ἐν Ἐαυτῷ (ἐνυποστήσας Ἐαυτῷ), διότι κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα δὲν θὰ εἶναι ἀπολελυμένο μὲ (ἰδιαίτερα) κίνησι καὶ ἄμοιρο τῆς παρουσίας Του, ὡς πρὸς τὴν ὁποία παρουσία εἴμεθα καὶ λεγόμεθα: καὶ θεοί, καὶ τέκνα, καὶ σῶμα, καὶ μέλη Θεοῦ, καὶ ὅλα τὰ παρόμοια, διὰ τῆς ἀναφορᾶς πρὸς τὴν τελικὴ ἔκβασιν τοῦ θείου σκοποῦ» (τῇ πρὸς τὸ τέλος ἀναφορᾶ τοῦ θείου σκοποῦ)²⁶.

Καὶ μετὰ ταῦτα προσθέτει ὁ Ἅγιος Μάξιμος τὸ κεφαλαῖωδες τοῦτο, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλοῦμε ἐδῶ: «Δὲν νομίζω νὰ χρειάζεται ἄλλη μαρτυρία πρὸς τὸν γνώστη τῆς εὐσεβείας (=ὀρθῆς πίστεως), ὥστε νὰ ἀποδειχθῇ ἡ ἀληθῶς πιστευομένη ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς Ἀλήθεια, ἔχοντας σαφῶς διδαχθῇ ἀπὸ αὐτὴν ὅτι εἴμαστε καὶ μέλη καὶ σῶμα καὶ πλήρωμα Ἐκείνου ὁ Ὅποιος τὰ πάντα πληροῖ ἐν πᾶσι - Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ (Ἐφ. 4,11-16· 1,23.9), σύμφωνα μὲ τὸν πρὸ τῶν αἰώνων ἀποκεκρυμμένον ἐν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ σκοπόν: συνενούμενοι ἐν Αὐτῷ (=τῷ Θεῷ) ὡς Κεφαλῇ (ἀνακεφαλαιούμενοι εἰς Αὐτὸν - Ἐφ. 1,10) διὰ τοῦ Υἱοῦ Αὐτοῦ, τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Διότι τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν, νῦν δὲ φανερωθὲν διὰ τῆς ἀληθοῦς καὶ τελείας Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὁ Ὅποιος ἤνωσε στὸν Ἐαυτὸ Του καθ' ὑπόστασιν ἀδιαιρέτως καὶ ἀσυγχύτως τὴν ἡμετέρα φύσιν, καὶ ἡμᾶς, διὰ τῆς ληφθείσης ἐξ ἡμῶν ἡμετέρας, νοεῶς καὶ λογικῶς ἐμψυχωμένης, ἁγίας Αὐτοῦ σαρκός, ὡσάν διὰ μέσου κά-

26. Ἀπορία 7. PG 91,1092BC.

ποιας Ἀπαρχῆς (Α΄ Κορ. 15,20) στὸν Ἐαυτό Του προσαρμόσας, μᾶς κατηξίωσε νὰ εἴμαστε ἓνα (μετ' Αὐτοῦ καὶ ἐν Αὐτῷ) καὶ ταυτισμένοι μὲ Αὐτὸν κατὰ τὴν Αὐτοῦ ἀνθρωπότητα, καθὼς προωρισθήκαμε πρὸ τῶν αἰῶνων νὰ εἴμαστε ἐν Αὐτῷ ὡς μέλη τοῦ Σώματος Αὐτοῦ, συνάπτοντας ἡμᾶς καὶ ἀρμονικῶς συνενώνοντας στὸν Ἐαυτὸν Του, ἐν Πνεύματι, ὅπως ἡ ψυχὴ μὲ τὸ σῶμα, καὶ ἀνάγοντας ἡμᾶς εἰς μέτρον πνευματικῆς ἡλικίας τοῦ πληρώματος Αὐτοῦ (Ἐφ. 4,13), ἔδειξε ἔτσι ὅτι καὶ ἡμεῖς ἔνεκα τούτου ἠλθαμε στὴν ὕπαρξι (δηλ. ἔχουμε δημιουργηθῆ) καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ πρὸ τῶν αἰῶνων (=σύμφωνα μὲ τὴν *Μεγάλῃ Βουλῇ*) πανάγαθος σκοπὸς τοῦ Θεοῦ σχετικὰ μὲ ἡμᾶς (τὸν πρὸ τῶν αἰῶνων περὶ ἡμᾶς πανάγαθον τοῦ Θεοῦ σκοπόν), ὁ ὁποῖος εἰς τίποτε ὡς πρὸς τὸν ἰδικό του λόγο (=τὴν ἀρχικὴ αἰτία) δὲν ὑπέμεινε ἔστω καὶ οἰονδήποτε νεωτερισμὸ (καινισμόν =μετατροπῆ), ἀλλὰ στὴν ἐκπλήρωσί (του) ἔφθασε διὰ μέσου ἄλλου, τοῦτέστι μὲ τὴν πρόσθετο εἰσαγωγὴ καινοτέρου τρόπου (δι' ἄλλου δηλαδή ἐπεισαχθέντος καινοτέρου τρόπου). Διότι ἔπρεπε ὁ Θεὸς - ὁ Ὅποῖος μᾶς ἐδημιούργησε πρὸς τὸν Ἐαυτό Του ὁμοίους, μὲ τὸ νὰ ἔχουμε μεταληπτῶς (μεθεκτῶς) ἀκριβεῖς χαρακτηριστῆρες (γνωρίσματα) τῆς Αὐτοῦ ἀγαθότητος, καὶ ὁ Ὅποῖος πρὸ τῶν αἰῶνων προεσοκίτευσε καὶ ὠδήγησε πρὸς αὐτὸν τὸν παμμακάριστο σκοπὸ, δίνοντάς μας τὸν τρόπο πρὸς τοῦτο διὰ τῆς φυσικῆς εὐχρηστίας τῶν φυσικῶν δυνάμεων· ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἀνθαιρέτως παραμέλησε αὐτὸν τὸν τρόπο μὲ τὴν κατάχρησι τῶν φυσικῶν δυνάμεων (ἐκουσίως τοῦτον παρωσαμένου τὸν τρόπον τῆ παραχρήσει τῶν φυσικῶν δυνάμεων), γιὰ νὰ μὴν εὐρεθῆ, ἀποξενωθείς (ὁ ἄνθρωπος), μακριὰ ἀπὸ Αὐτὸν - (ἔπρεπε λοιπὸν ὁ Θεὸς) νὰ εἰσαγάγῃ ἄλλον τρόπο παραδοξότερο καὶ θεοπρεπέστερο (ἄλλον ἀντεισαχθῆναι τοῦ προτέρου παραδοξότερόν τε καὶ θεοπρεπέστερον) τόσο, ὅσο τὸ ὑπὲρ φύσιν εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸ κατὰ φύσιν. Καὶ τοῦτο εἶναι, ὅπως ὅλοι πιστεύουμε, τὸ *Μυστήριον τῆς τοῦ Θεοῦ μυστικωτάτης Ἐπιδημίας πρὸς τοὺς ἀνθρώπους*. Διότι, λέγει ὁ Ἀπόστολος, ἐὰν ἡ πρώτη διαθήκη ἔμενε ἄμεμπτος, δὲν θὰ ἐζητεῖτο τόπος γιὰ δευτέρα (Ἐβρ. 8,7). Ἀφοῦ σὲ ὅλους εἶναι ἐντελῶς προφανές, ὅτι τὸ Μυστήριον, τὸ ὁποῖο ἐπὶ τέλει τοῦ αἰῶνος τελεσιουργήθηκε ἐν Χριστῷ ἀναμφιβόλως εἶναι ἀπόδειξις καὶ ἀποπλήρωσις ἐκείνου (τοῦ μυστηρίου) τοῦ παραλειφθέντος (παρεθέντος=παραμεληθέντος) ἐν ἀρχῇ τοῦ αἰῶνος ἐν τῷ προπάτορι (Ἀδάμ)»²⁷.

27. Ἀπορία 7. PG 91,1097BD.

8. Μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς σαφεῖς λόγους τοῦ Ἁγίου Μαξίμου γύρω ἀπὸ τὸ Μυστήριον τῆς Σαρκώσεως μένει σὲ ἡμᾶς νὰ ἀπαντήσουμε ἀκόμη στὸ ἐρώτημα: ποίος εἶναι αὐτὸς ὁ, κατὰ Μάξιμον, «νεοεισαχθεὶς, παραδοξότερος καὶ θεοπρεπέστερος τρόπος» ἀποπληρώσεως τοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖο ἐπρόκειτο νὰ ἐκπληρώσῃ ὁ προπάτωρ Ἀδάμ κατὰ τὴν ἀρχὴ τῶν χρόνων; Αὐτὸς ὁ δεδομένος στὸν Ἀδάμ σκοπὸς ἦταν, καθὼς εἶναι γνωστὸ (ἐκ τῆς Ἀπορίας 41): ἡ πραγματοποίησις τῆς ἐνώσεως τῶν πέντε ὑφισταμένων ὄντων (πέντε διαιρέσεις) μέσα στὸ εἶναι, καὶ συγκεκριμένα ἡ ἔνωσις: 1. φύσεως κτιστῆς καὶ ἀκτίστου, 2. νοητῶν καὶ αἰσθητῶν, 3. οὐρανοῦ καὶ γῆς, 4. παραδείσου καὶ οἰκουμένης, καὶ 5. ἄρρενος καὶ θήλεος γένους²⁸. Ὁ Ἀδάμ, ὅπως γνωρίζουμε, δὲν ἐκπλήρωσε αὐτὸν τὸν σκοπὸ. Σύμφωνα μετὰ τὸν Μάξιμο, σὰν νὰ φαίνεται ὅτι ὁ Ἀδάμ παρ' ὅλα ταῦτα μποροῦσε μέσῳ τῆς ἀγάπης νὰ ἐκπληρώσῃ αὐτὸ τὸ «μέγα μυστήριον»! Ἐπ' αὐτοῦ ὁ Ἅγιος Μάξιμος λέγει: ὅτι μποροῦσε νὰ τὸ φέρῃ εἰς πέρας «μὲ τὴν δεδομένη εἰς αὐτὸν - ἀπὸ τὸν Θεὸν - κατὰ τὴν δημιουργία φυσικὴ δύναμι γιὰ τὴν ἔνωσι τῶν διαιρέσεων τούτων» (τῇ πρὸς ἔνωσιν τῶν διηρημένων δοθείσῃ αὐτῷ φυσικῇ δυνάμει κατὰ τὴν γένεσιν), ἀλλὰ ὁ Ἀδάμ, ἀντὶ αὐτῆς τῆς θεοδότου δύναμι νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ καλῶς, τὴν καταχράστηκε σὲ ἀκόμη περισσότερες διαιρέσεις, καὶ στὴν προσωπικὴ ἀπώλεια, μὲ κίνδυνον παρὰ λίγο νὰ κατακυλῆσθαι στὴν ἀνυπαρξία²⁹!

Ἄλλὰ ὁ Φιλάνθρωπος Θεός, τοῦ Ὁποίου εἶναι «ἀπαράβατα (ἀμεταμέλητα = ἀμετανόητα) = ἀμετάβλητα) τὰ Χαρισματικά δῶρα, καὶ ἡ Κλήσις - στὴ Βασιλεία - ἀμετάκλητος» (Ῥωμ. 11,29· Μτ. 25,34)³⁰, ἀποκαλύπτει, φανερώνει καὶ πραγματώνει τὸ Ἐαυτοῦ Αἰώνιον Εὐαγγέλιον - τὴν ἀρχέγονο προαιώνιο καὶ ὑπεραιώνιο Εὐαγγέλια, ποὺ εἶναι ὁ Χριστός: Θεὸς ἐν Σαρ-

28. Ἀπορία 41. PG 91,1304-5.

29. Ἀπορία 41. PG 91,1308BC: καὶ ταύτη μικροῦ δεῖν ἐλεεινῶς εἰς τὸ μὴ ὄν πάλιν κινδυνεύσας μεταχωρῆσαι.

30. Τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, εἰπωμένα μέσα σὲ εὐρεῖα Παύλεια συνάφεια (Ῥωμ. 11,29-36) καὶ γενικὰ μέσα στὴ συνάφεια τῆς Καινῆς καὶ Αἰωνίου Διαθήκης ὡς Αἰωνίου Εὐαγγελίου (Ἀποκ. 14,6· Μαξιμιανὸς Ἀποκρίσεις 61 καὶ 65 πρὸς Θαλάσιον. PG 90,637D.768B), ὑποδεικνύουν τὶς βιβλικὲς πηγές τῆς ἐκ μέρους τοῦ Μαξίμου κατανοήσεως τῆς Προαιωνίου Μεγάλης Βουλῆς τοῦ Πατρὸς περὶ Σαρκώσεως τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ - νὰ γίνῃ Αὐτὸς ἀληθῶς Ἐμμανουήλ = Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός = Θεάνθρωπος = Πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, ποὺ εἶναι θεωμένοι μὲ τὴν χάρι τοῦ Πνεύματος καὶ υἰοθετημένοι τῷ Πατρὶ ἐν τῇ Βασιλείᾳ τοῦ Υἱοῦ τῆς Ἀγάπης Αὐτοῦ (Ἦσ. 9,6· 7,14· Ῥωμ. 8,29· Κολ. 1,13).

κί (Ίω. 1,14· Α΄ Τιμ. 3,16). Καί ὁ Χριστός, ἐξ ἀπεράντου ταπεινώσεως, ἀναλαμβάνει αὐτὸν τὸν ρόλο τοῦ *Νέου* καὶ *Ἐσχάτου* Ἀδάμ, καὶ ἔτσι μὲ τὴν Σάρκωσι καὶ Ἐνανθρώπησί Του, ἀρχίζει ἡ *καινὴ κτίσις*, διότι, ὅπως ὁ Μάξιμος ἀμέσως στὴ συνέχεια τοῦ ἰδίου κειμένου προσθέτει: «Διὰ τοῦτο *καινοτομοῦνται φύσεις*»³¹, (δηλ. οἱ δύο φύσεις, ἡ αἰώνιος καὶ ἄκτιστος Θεϊκή, καὶ ἡ κτιστὴ ἀνθρωπίνη, στὴ μοναδικῆ Ὑπόστασι-Πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου, *ἐκ νέου τοποθετοῦνται/ἀλληλοπεριχωροῦνται*, σὲ νέα σχέσι καὶ ἔνωσι μπαίνουν), «καί, συνεχίζει ὁ Μάξιμος, παραδόξως καὶ ὑπερφυσικῶς, Ἐκεῖνος ποῦ εἶναι παντελῶς κατὰ φύσιν ἀκίνητος κινεῖται ἀκίνητως, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, γύρω ἀπὸ τὸ κατὰ φύσιν κινούμενο, καὶ ὁ Θεὸς γίνεται ἄνθρωπος γιὰ νὰ σώσῃ τὸν ἀπολλύμενο ἄνθρωπο, καὶ ὀλοκλήρου ἐν γένει τῆς φύσεως δι' Ἐαυτοῦ ἐνώνει τὰ κατὰ φύσιν ῥήγματα, καὶ τοὺς γενικοὺς τῶν ἐπὶ μέρους πραγμάτων ἀναδεικνύει λόγους, μέσῳ τῶν ὁποίων γίνεται ἡ ἔνωσις αὐτῶν τῶν διαιρέσεων, καὶ φανερῶνει τὴν *ἐκπλήρωσι τῆς Μεγάλης Βουλῆς τοῦ Θεοῦ Πατρὸς* μὲ τὸ ὅτι ἐν Ἐαυτῷ ἀνακεφαλαιώνει τὸ πᾶν καὶ τὰ πάντα (*εἰς Ἐαυτὸν ἀνακεφαλαιώσας τὰ πάντα* - Ἐφ. 1,10): τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁποῖα δι' Αὐτοῦ καὶ ἐκτίσθησαν. Καί, φυσικά, ἀρχίζοντας ἀπὸ τῆ δικῆ μας διαιρέσι τὴν καθολικὴ ἐνοποίησι τοῦ παντός, γίνεται *τέλειος ἄνθρωπος ἐξ ἡμῶν, δι' ἡμᾶς, καθ' ἡμᾶς*, ἔχοντας ἀνελλιπῶς ὄλα τὰ ἡμέτερα, πλὴν ἁμαρτίας, μὴ ἔχοντας διόλου ἀνάγκη πρὸς τοῦτο τῆς φυσικῆς γαμικῆς ἀκολουθίας· δείχνοντας μαζὶ μ' αὐτὸ ἀκριβῶς (τὸν τρόπο τῆς γεννήσεως), ὅπως νομίζω, ὅτι ἐκ τῶν προτέρων ὑπῆρχε προεγνωσμένος ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἕνας ἄλλος τρόπος αὐξήσεως (=γεννήσεως, πολλαπλασιασμοῦ) τῶν ἀνθρώπων εἰς πλῆθος - ἐὰν εἶχε φυλάξει τὴν πρώτη ἐντολή ὁ ἄνθρωπος καὶ δὲν κατέρριπτε τὸν ἑαυτοῦ τὸν κτηνώδη τρόπο (ἀναπαγωγῆς) μὲ τὴν κατάχρησι τῶν δυνάμεών του - καὶ (ἔτσι ὁ Χριστὸς) ἐκτοπίζει τὴν διαφορὰ καὶ διαίρεσι τῆς φύσεως σὲ ἄρρεν καὶ θῆλυ, τὴν ὁποῖα, ὅπως εἶπα, γιὰ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος καθόλου δὲν τὴν χρειάσθηκε, καὶ ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατὴ χωρὶς αὐτὴν ἢ ὑπαρξίς, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ παραμείνῃ (=ἡ γαμικὴ γέννησις) εἰς τὸ διηνεκές. Διότι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, λέγει ὁ θεῖος Ἀπόστολος, *οὔτε ἄρρεν οὔτε θῆλυ* (Γαλ. 3,28)»³².

31. Ἡ ἔκφρασις εἶναι τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, *Λόγος 39, Εἰς τὰ ἅγια Φῶτα*, 13. PG 36,348.

32. Ἀπορία 41. PG 91,1308CD-9A.

Καὶ συνεχίζοντας ὁ Ἅγιος Μάξιμος δείχνει πῶς ὁ Χριστὸς δι' ἑαυτοῦ ἤνωσε οἰκουμένη καὶ παράδεισο, γῆ καὶ οὐρανό, αἰσθητὸ καὶ νοητὸ κόσμο καί, καθὼς εἶπαμε ἤδη, ἄρρεν καὶ θῆλυ, καὶ τελικῶς, ἔχοντας ἐνοποιήσει ὅλη τὴ δική μας φύσι καὶ ὅλη τὴν κτίσι, «ἐν τέλει, ὡς ἐπιστέγασμα ὄλων αὐτῶν, κατὰ τὴν ἔννοια (εἰδικῶς) τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως (κατὰ τὴν ἐπίνοιαν τῆς ἀνθρωπότητος), ἔρχεται πρὸς τὸν Ἰδιον τὸν Θεὸν (Πατέρα), ἐμφανισθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν δηλαδὴ ἐνώπιον τοῦ Προσώπου τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἔχει γραφῆ (Ἐβρ. 9,24), ὡς Ἄνθρωπος, Αὐτὸς ποὺ ὡς Λόγος οὐδέποτε καθ' οἰονδήποτε τρόπο μποροῦσε νὰ ἀποχωρισθῆ ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἐκπληρώνοντας (ἔτσι) ὡς Ἄνθρωπος (= Θεάνθρωπος) ἔργω καὶ ἀληθείᾳ, μὲ ἀπαράβατο ὑπακοή (πρὸς τὸν Πατέρα) ὅλα, ὅσα ὁ Θεὸς προώρισε νὰ γίνουν, καὶ φέροντας εἰς πέρας σύνολο τὴν Βουλὴ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑπὲρ ἡμῶν, ποὺ μὲ τὴν κατάχρησι ἀχρηστεύσαμε τὴν ἐξ ἀρχῆς δοθεῖσα, γιὰ τὴν ἐνοποιήσι αὐτῆ, φυσικὴ δύναμι» (φυσικῶς πρὸς τοῦτο δοθεῖσαν δύναμιν)³³.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι μέσα στὸ κείμενο αὐτὸ ὁ Ἅγιος Μάξιμος ἀναδεικνύεται μέγας χριστιανὸς ἀπολογητῆς, πιστὸς καὶ ἀληθινὸς μάρτυς (Ἄποκ. 2,13) τοῦ Ἀληθινοῦ Θεοῦ, Δημιουργοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ παράλληλα ἀπολογητῆς - μάρτυς ὁμολογητῆς τῆς θεοκτίστου ἀνθρωπίνης φύσεως στὸν ἐξαρχῆς δοθέντα εἰς αὐτὴν λόγον-αἰτία της, διότι ταύτην καὶ τέτοιαν φύσιν ἐφάνερωσε ὁ Χριστὸς ὡς ὁ πλήρης καὶ αὐθεντικὸς Ἄνθρωπος - ἀληθινὸς Νέος Ἀδάμ. Γι' αὐτὸ ἡ Χριστολογία τοῦ Ἁγίου Μαξίμου εἶναι ταυτοχρόνως καὶ αὐθεντικὴ βιβλικο-ἀποστολική, ἐκκλησιαστικο-ἀγιοπατερικὴ Ἀνθρωπολογία.

Θεωροῦμε, ὡστόσο, ὅτι ἡ προηγουμένως ἀναφερθεῖσα σκέψις τοῦ Ἁγ. Μαξίμου περὶ τῆς ἐκ μέρους τοῦ Χριστοῦ «ἀποπληρώσεως τοῦ χρέους» τοῦ Ἀδάμ, πρέπει νὰ σαφηνισθῆ, συγκρίνοντας καὶ συμπληρώνοντάς τιν με τὶς θέσεις τοῦ Μαξίμου ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔργα του. Ἄν μὲ τοῦτο τὸ κείμενο λάβουμε ταυτοχρόνως ὑπ' ὄψιν ὅλα τὰ ἄλλα χριστολογικὰ κείμενα τοῦ Μαξίμου, τότε μᾶς γίνεται σαφὲς ὅτι ὁ Χριστὸς ὡς Ἄνθρωπος ὅλο τοῦτο τὸ ἔφερε εἰς πέρας μὲ τὴν στενωτάτη συνεργία τῶν δύο θελήσεων Του - ἀνθρωπίνης καὶ θείας, τὸ ὅποιο ὁ Ἀδάμ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ τὸ ἐπιτελέσῃ ἔτσι, ὅπως ἡ Μία σύνθετος Ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἐν δυσι φύσεσι, δυσι θελήσεσι καὶ δυσι ἐνεργείαις, ὅλο τοῦτο τὸ ἐπετέλεσε, μὲ ἀμοιβαία συνεργία καὶ περιχώ-

33. Ἄπορία 41. PG 91,1309A-1312C.

ρησι, ἂν καὶ ἄνευ συγχύσεως, ἀμφοτέρων τῶν φύσεων καὶ τῶν φυσικῶν τους ιδιωμάτων - θελήσεων καὶ ἐνεργειῶν. Μὲ αὐτὴν τὴν ἔννοια, ἂν καὶ ὁ Μάξιμος ἰσχυρίζεται ὅτι «στὸν ἄνθρωπο - δηλ. στὴ θεόδητο φύσι του - κατὰ τὴ δημιουργία εἶχε δοθῆ φυσικὴ δύναμις γιὰ νὰ τελέσῃ τὴν ἔνωσι» τῶν ἀναφερθέντων πέντε ῥηγμάτων, ὡστόσο αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἢ ἀνθρωπίνη φυσικὴ δύναμις/ικανότητα/ἐνέργεια δὲν θὰ μποροῦσε, καὶ δὲν μπορεῖ σὲ καμμιὰ περίπτωσι, νὰ ἐνεργήσῃ ἔξω ἀπὸ τὴν συγκεκριμένη ὑπόστασι/πρόσωπο· καὶ γι' αὐτὸ ἢ ἀποστασία τοῦ Ἀδάμ ἀπὸ τὸν Θεὸν μὲ τὸ αὐτεξουσίον του (=τὴν ἐλευθέρᾳ βούλησι), τοῦτέστι μὲ τὸν τρόπο, καὶ ὄχι μὲ τὴν φύσι, μὲ τὸ πρόσωπο ἀλλὰ ὄχι μὲ τὸν θεόδοτο λόγο τῆς φύσεως, παρέλυσε τὴν ἐνωτικὴ, ἐνοποιητικὴ ἐνέργεια τῆς θεοδότου στὴν ἀνθρωπίνη φύσι δυνάμεως/ικανότητος. Ἐκτὸς αὐτοῦ πρέπει ἀκόμη νὰ προσθέσουμε καὶ τούτῃ τὴ βαρυσήμαντο, θεολογικῶς ὀρθή, θέσι τοῦ Μαξίμου: ἢ ἔνωσις αὐτὴ μὲ τὸν Θεὸν θὰ σήμαινε τὴν θέωσι τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅλης τῆς κτιστῆς φύσεως, ἀλλὰ τὴν θέωσι, κατὰ τὸν Μάξιμο, καμμιὰ κτιστὴ φύσις δὲν μπορεῖ αὐτὴ ἀφ' ἑαυτῆς νὰ τὴν ἐπιτύχῃ, διότι τοῦτο εἶναι ὑπεράνω τῆς φύσεως³⁴, καὶ ἐπομένως, μόνον ὁ Χριστὸς ὡς Θεᾶνθρωπος μποροῦσε νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἐκπλήρωσι τῆς προαιωνίου *Θείας Βουλῆς περὶ τοῦ ἀνθρώπου - περὶ θεώσεως* δηλαδή τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ὁποία συνίσταται στὴν ἔνωσι τῆς ἡμετέρας φύσεως μὲ τὸν Θεὸν ἐν τῇ Ἵποστάσει τοῦ Θεοῦ Λόγου.

Σύμφωνα μὲ αὐτά, καὶ ἂν ἀκόμη ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Ἀδάμ θὰ πραγματοποιοῦσε μέσῳ τῆς ἀγάπης τὴν ἔνωσι μὲ τὸν Θεόν, καὶ δι' αὐτῆς, ἔστω ἄς ποῦμε, κάποια θέωσι, αὐτὴ θὰ ἦταν κάτι πολὺ λιγότερο ἀπὸ τὴν θέωσι ὡς ἔνωσι καθ' Ἵπόστασιν ἐν τῷ Προσώπῳ τοῦ Σαρκοθέντος Θεοῦ Λόγου. Διότι, τίθεται τὸ ἐρώτημα: ποίος θὰ ἦταν τὸ ὑποκείμενο, ὁ φορέας αὐτῆς

34. Κατὰ Μάξιμο: ἢ θέωσις εἶναι «κίνησις ὑπὲρ φύσιν». «Ἡ θέωσις δὲν εἶναι στὴ δική μας ἐξουσία/κυριότητα (ἢ θέωσις οὐκ οὔσα τῶν ἐφ' ἡμῖν)· διότι μέσα στὴ φύσι δὲν ὑπάρχει κανένας λόγος τῶν πραγμάτων/ικότητων ποὺ εἶναι ὑπεράνω τῆς φύσεως» (*Ἐπιστολὴ 1*. PG 91,33C). Ἐπίσης, ὁ Μάξιμος γράφει: «τὴν κατὰ χάριν θέωσι τῶν σωζομένων κανένας παντελῶς λόγος τῶν κατὰ φύσιν (ὄντων) δὲν μπορεῖ νὰ τὴν προσεγγίσῃ» (*Πρὸς Θαλάσσιον 63*. PG 90,681-684). Καὶ ἀκόμη: «Ἡ φύσις (ἢ κτιστὴ) δὲν διαθέτει δύναμι/ικανότητα ἢ ὁποία συλλαμβάνει τὸ ὑπὲρ φύσιν. Γι' αὐτὸ κανένα ἀπὸ τὰ γενητὰ/κτιστὰ ὄντα δὲν ἔχει κατὰ φύσιν ποιητικὴ ἰκανότητα θεώσεως». Καὶ γι' αὐτὸ ὁ Ἁγ. Μάξιμος εὐλόγως συμπεραίνει: «Ἀξιόπιστος ἐγγύησις τῆς ἐλπίδος γιὰ τὴν θέωσι (βεβαία πίστωσις τῆς πρὸς ἐκθέωσιν ἐλπίδος) τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἶναι ἢ τοῦ Θεοῦ Σάρκωσις». (*Ἀποκρίσις 22 πρὸς Θαλάσσιον, Σχόλια 3*. PG 90,321D).

τῆς «ένώσεως καθ' ὑπόστασιν»; Αὐτὸ δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἡ κτιστὴ Ἀδαμιαία ὑπόστασις· ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποθέσουμε ὅτι θὰ μπορούσε³⁵, αὐτὸ θὰ ἦταν μικρότερο ἀπὸ τὴν *στενωτάτη δυνατὴ ἔνωση μὲ τὸν Θεόν*, ὅπως τὴν ἔχουμε ἐν τῇ Ὑποστάσει τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ. Καί, ἄς τολμήσουμε νὰ ποῦμε, τότε θὰ εἶχαμε «Ἀνθρωποθεό», ἀλλὰ ὄχι Θεάνθρωπο ὡς φορέα αὐτῆς τῆς θεουργούσης = θεοποιούσης ἐνώσεως καὶ ἐνότητος. Τότε κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀνακεφαλαίωσις πάσης τῆς κτίσεως θὰ ἦταν ὁ «ἄνθρωποθεός», ἀλλὰ ὄχι ὁ Θεάνθρωπος Χριστός! Βέβαια, ὁ Ἅγιος Μάξιμος δὲν κάνει κανενὸς εἶδους ὑποθέσεις, οὔτε παρόμοιες προϋποθέσεις, ὅπως τὸ εἶπαμε ἤδη πρωύτερα. Ἐνδιαφέρον εἶναι ἐπίσης νὰ παρατηρήσουμε, ὅτι στὴν περιγραφή τῶν Ἀδαμιαίων ἀναβάσεων κατὰ τὴν πορεία τῆς ἐνοποίησης τῶν πέντε ὑφισταμένων διαιρέσεων³⁶, ὁ Ἅγιος πουθενὰ δὲν μνημονεύει τὸ *Μυστήριον τοῦ Χριστοῦ*, γύρω ἀπὸ τὸ ὁποῖο μὲ τέτοια παύλεια ἔμπνευσι ὁμιλεῖ στὴν 60ῃ Ἀπόκρισι πρὸς Θαλάσσιον, εἶναι δὲ γνωστὸ ὅτι αὐτὴν καὶ τὶς λοιπὲς Ἀποκρίσεις τὶς ἔγραψε μετὰ καὶ ἀπὸ τὶς προϋμότερες καὶ ἀπὸ τὶς ὑστερες Ἀπορίες (ὅπως τὸ ἔχει κατοχυρώσει ὁ Π. Σέργγουντ).

9. Κατὰ τὴν ταπεινὴ μας γνώμη στὴν ἀναλυθεῖσα 41ῃ Ἀπορία ὑπάρχει κάποια ἀσυνέπεια στὴ Μαξιμιανὴ ἔκθεσι. Δηλαδή, ἐὰν ὁ Ἀδὰμ ἔπρεπε νὰ ἐνώση τὴν διαίρεσι σὲ ἄρρεν καὶ θῆλυ γένος, ἐνῶ ἐδῶ καὶ λίγο παρακάτω, ὅπως καὶ σὲ ἄλλα σημεία, ὁ Μάξιμος λέει ὅτι στὴν ἀρχέγονο πρόθεσι/βούλησι τοῦ Θεοῦ δὲν ἦταν προωρισμένος ὁ γάμος, δηλ. ὁ γαμικὸς τρόπος ἐρχομοῦ τῶν ἀνθρώπων στὸν κόσμον, ἐνῶ γνωρίζουμε ὅτι ἡ Εὐὰ δημιουργήθηκε πρὸ τῆς Ἀδαμιαίας πτώσεως, διότι ὁ Ἀδὰμ μέσα στὸν Παράδεισον «δὲν βρῆκε ἕτερον κατὰ τὸν ἑαυτὸν του» (Γέν. 2,18-20), καὶ πάλι ἡ ἴδια ἡ ἀνθρωπίνη πτώσις ἦλθε μετὰ, ὅπως καὶ ὁ γάμος Ἀδὰμ καὶ Εὐὰς καὶ ἡ γέννησις τέκνων ἀπὸ αὐτοῦς, τότε ἐδῶ κάτι δὲν μᾶς εἶναι σαφές, καὶ τοῦτο

35. Στὴν πραγματικότητα ὁμως δὲν θὰ μπορούσε, σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ἐπειδὴ, σύμφωνα μὲ τὴν θεολογικὴ, χαρακτηριστικὰ ἀντιωριγενιστικὴ θέσι τοῦ Μαξίμου, ὅπως διατυπώνεται στὸ τέλος τῆς 60ῆς Ἀποκρίσεως πρὸς Θαλάσσιον: Ὁ Ἀδὰμ ὡς κτίσμα δὲν θὰ μπορούσε νὰ καταπαύσῃ τὴν κίνησι τῆς ἀνθρωπίνης, καὶ γενικὰ τῆς κτιστῆς, φύσεως καὶ νὰ φέρῃ «τὴν ἀποπεράτωσι τῶν αἰῶνων καὶ τὴ στάσι (=ἀνάπαυσι) ὅλων τῶν κινουμένων (=κτιστῶν) ὄντων (ἢ τῶν αἰῶνων ἀποπεράτωσις καὶ ἡ στάσις τῶν κινουμένων), ἡ ὁποία πραγματώθηκε μόνον ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία - ἀποπεράτωσι καὶ στάσι - δὲν πρόκειται πλέον νὰ ὑπάρξῃ οἰαδήποτε τροπὴ στὰ κτιστὰ ὄντα» (PG 90,625B), δηλ. δὲν θὰ ὑπάρχῃ ἐνδεχόμενον πτώσεως.

36. Ἀπορία 41. PG 91,1304D-1308C.

είναι: ἡ ἀνάθεσις στὸν Ἀδάμ τῆς ἀποστολῆς γιὰ τὴν ἔνωσι ἄρρενος καὶ θή-
λεος γένους, δηλ. τῆς διαιρέσεως ποὺ ἐπῆλθε μετέπειτα ἔνεκα τοῦ γάμου;!

Ὡστόσο, μακρύτερα ἀπὸ αὐτὸ δὲν θὰ πηγαίναμε, ἀπὸ συναίσθησι τῆς
ιδίας ἀνωριμότητος γιὰ τὸ βάθος τῆς σκέψεως τοῦ Ἁγίου, καὶ τῆς προσω-
πικῆς ἀναξιότητος ἐνώπιον τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ τοῦ Ἁγίου, μὲ τὴν χάρι
τοῦ Πνεύματος ἐπισκιασμένου, ἐν Χριστῷ τεθεωμένου θεολόγου καὶ μυ-
σταγωγῷ. Τὸ μόνο ποὺ μᾶς εἶναι ἐντελῶς σαφὲς καὶ πλήρως ἀναμφίλεκτο
εἶναι ἡ βιβλικῶς καὶ ἀγιοπατερικῶς θεμελιωμένη θεολογικὴ, χαρακτηρι-
στικὰ *χριστολογικὴ* θέσις τοῦ Μαξίμου περὶ *ἀπροϋποθέτου Σαρκώσεως*,
ὡς ἄνευ προϋποθέσεως *θεμελίου* τῆς δικῆς μας αἰωνίου *θεώσεως* διὰ τῆς
ὑποστατικῆς ἐνώσεως τῆς ἡμετέρας φύσεως μὲ τὴν Θεία ἐν τῷ Ἐνὶ Χριστῷ.
Αὐτὴ ἡ Χριστολογικὴ θεώρησις του ἀποδεικνύει ὅτι ἀναμφιβόλως μόνον ὁ
Σαρκωθεὶς καὶ Ἐνανθρωπήσας, Ἄναστὰς καὶ Ἀναληφθεὶς Χριστὸς ἐξε-
πλήρωσε τὴν προαιώνιο *Μεγάλῃ Βουλῇ* τοῦ Θεοῦ Πατρὸς περὶ τῆς πλήρους
σωτηρίας καὶ *θεώσεως* τοῦ ἀνθρώπου καὶ πάσης τῆς κτίσεως, ὅπως ὁ Μά-
ξιμος μὲ ὑψηλὴ σοφία καὶ σὲ μεγάλο βάθος τὸ ἐξέθεσε στὴν ἐμπνευσμένως
ἀθροισθεῖσα *60ῃ Ἀπόκρισι* πρὸς τὸν μαθητὴ του Θαλάσσιου. Αὐτὸ εἶναι τὸ
Μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, ποὺ εἶναι καὶ τὸ *Μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας*, καὶ
ἐν Αὐτῷ/Αὐτῇ τὸ *Αἰώνιο Μυστήριον* ὄλων τῶν κόσμων τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀγα-
ποῦσε νὰ λέῃ ὁ Ὅσιος Ἰουστίνος ὁ Νέος. Γι' αὐτὸ ὁ Μάξιμος μποροῦσε νὰ
λέῃ ὅτι «ἀπὸ ὅλα τὰ Θεῖα Μυστήρια μυστηριωδέστερο εἶναι τὸ *Μυστήριον*
τοῦ Χριστοῦ»³⁷.

10. Μᾶς μένει ἀκόμη νὰ δοῦμε ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ «ἄλλος νεοεισαχθεὶς
παράδοξος τρόπος», ποὺ ἀναφέρθηκε παραπάνω; Ὁ Ἅγιος Μάξιμος ἀπα-
ντᾷ σ' αὐτὸ στὴν *63ῃ Ἀπόκρισί* του πρὸς Θαλάσσιον:

Ἐρμηνεύοντας σ' αὐτὴν τὴν *63ῃ Ἀπόκρισι* πρὸς Θαλάσσιον τὸ χωρίο
τοῦ Προφήτου Ζαχαρίου (4,2-3) περὶ τῆς χρυσοῦς *λυχνίας* (=τῆς Ἐκκλη-
σίας), καὶ περὶ τῶν *δύο ἐλαιῶν*, *ἀριστερὰ* καὶ *δεξιὰ* ἀπὸ αὐτὴν, ὁ Ἅγιος
ἐξαίρει ἐκεῖνο ποὺ ἐνωρίτερα ἀναγγείλαμε, ἀλλὰ δὲν σταματήσαμε περισ-
σότερο ἐπ' αὐτοῦ, καὶ ἔτσι θὰ τὸ σαφηνίσουμε τώρα. Καὶ συγκεκριμένα, ὁ
λόγος εἶναι περὶ τοῦ ὅτι, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὁ Μάξιμος δια-
στέλλει τοὺς Θείους λόγους τῆς *Προνοίας* καὶ τῆς *Κρίσεως*. Ἔτσι σ' αὐτὴν
τὴν ἐρμηνεία τῶν λόγων τοῦ Προφήτου Ζαχαρίου, ὁ Μάξιμος γράφει: Ἡ

37. Ἀπορία 42. PG 91,1332C.

ἐκ δεξιῶν ἐλαία συμβολίζει τὴν Πρόνοια: «Τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας ἡμῶν εἶναι πρὸ πάντων τῶν αἰώνων προωρισμένον, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν χρόνων ἐπιτελεσθὲν ... ἐν τῷ ἀφράστῳ τρόπῳ τῆς τοῦ Λόγου ἐνώσεως καθ' ὑπόστασιν μὲ τὴν λογικῶς ἐψυχωμένη σάρκα (= ἀνθρωπίνη φύσι)»· ἐνῶ ἡ ἐξ εὐωνύμων ἐλαία συμβολίζει τὴν Κρίσιν ἢ ὁποία συνίσταται: «ἐν τῷ μυστηρίῳ τῶν ἀρρήτως κατανοουμένων τοῦ Σαρκαθέντος Θεοῦ ζωοποιῶν παθημάτων ὑπὲρ ἡμῶν... Τὸ πρῶτο (= ἡ Σάρκωσις χάριν τῆς σωτηρίας) ὁ Λόγος (= ὁ Υἱός), ὡς Ἄγαθός, κατὰ θέλησιν ἔγινε, κατὰ φύσιν ὑπάρχων τῶν πάντων Σωτῆρ, ἐνῶ τὸ δεύτερο (= τὸ Πάθος χάριν τῆς λυτρώσεως) κατὰ ἐκούσιον ἀνοχὴ καταδέχθηκε νὰ τὸ ὑπομείνῃ, ὡς Φιλάνθρωπος, καθὼς κατὰ φύσιν εἶναι τῶν πάντων Λυτρωτής. Διότι προηγουμένως ὁ Θεὸς δὲν ἔγινε ἄνθρωπος γιὰ νὰ πάθῃ, ἀλλὰ γιὰ νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπο διὰ παθημάτων, σὰ ὁποῖα παθήματα ὁ ἄνθρωπος, κατ' ἀρχὰς ἀπαθῆς ὑπάρχων, τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, λόγῳ τῆς παραβάσεως τῆς θείας ἐντολῆς, ὑπέταξε. Δεξιὰ (ἐλαία) εἶναι, λοιπόν, τὸ κατὰ Πρόνοιαν μυστήριον τῆς τοῦ Λόγου Σαρκώσεως (τὸ κατὰ πρόνοιαν τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως ὑπάρχει μυστήριον), ὡς ἐνεργητικὸν (=πραγματοποιητικὸν) τῆς προωρισθείσης πρὸ τῶν αἰώνων ὑπερφυσικῆς κατὰ χάριν θεώσεως τῶν σωζομένων, τὴν ὁποία (θέωσι) οὐδεὶς παντελῶς λόγος τῶν κατὰ φύσιν (κτιστῶν ὄντων) δὲν μπορεῖ νὰ προσεγγίση. Ἐνῶ ἐξ εὐωνύμων (ἐλαία) εἶναι προφανῶς τὸ κατὰ Κρίσιν μυστήριον τοῦ ζωοποιῶ ἐκουσίου Πάθους κατὰ σάρκα τοῦ Θεοῦ (τὸ κατὰ κρίσιν τοῦ ζωοποιῶ πάθους τοῦ κατὰ σάρκα παθεῖν βουληθέντος Θεοῦ μυστήριον), ὡς ἐνεργητικὸν (=πραγματοποιητικὸν) τῆς πλήρους ἀναιρέσεως ὅλων χωρὶς ἐξαίρεσι τῶν μετέπειτα εἰσβαλουσῶν (ἐπεισαχθειῶν), ἀπὸ τὴν παρακοῆ (τῆς ἐντολῆς) στὴ φύσι (τὴν ἀνθρωπίνη), ἀντιφυσικῶν ιδιοτήτων καὶ κινήσεων (παρὰ φύσιν πάντων ιδιωμάτων καὶ κινήματων), καὶ ποιητικὸν (=δραστικὸν) τῆς πλήρους ἀποκαταστάσεως πάντων τῶν προηγουμένων κατὰ (τὴν θεόδητο ἀνθρωπίνη) φύσιν ιδιωμάτων καὶ κινήματων, κατὰ τὴν ὁποία (ἀποκατάστασι) δὲν θὰ εὐρεθῇ παντελῶς οὐδεὶς κίβδηλος λόγος μέσα σὰ ὄντα»³⁸.

Καὶ σὰ σχόλια (12-13/35-36) ἐπ' αὐτοῦ τοῦ κειμένου προσθέτει ὁ Ἅγιος Μάξιμος: «Ἡ Πρόνοια ἀποδεικνύεται σὸ ὅτι ἀποδέχθηκε ὁ Λόγος (= ὁ Υἱός) νὰ ἐνωθῇ καθ' ὑπόστασιν μὲ τὴ σάρκα (= τὸν ἄνθρωπο), ἐνῶ ἡ Κρί-

38. Πρὸς Θαλάσιον 63. PG 90,681-684 = CCSG 22,173-175.

σις φαίνεται στο ὅτι (ἐκουσίως) καταδέχθηκε νὰ πάθῃ ὑπὲρ ἡμῶν ἐν τῇ σαρκί (Ἐαυτοῦ), διὰ μέσου τῶν ὁποίων (δύο), ἐνώσεως καὶ πάθους, ἐπιτελέστηκε ἡ σωτηρία τῶν πάντων (ἡ τοῦ παντός σωτηρία συνέστηκεν). Ἡ Σάρκωσις ἔγινε γιὰ τὴν σωτηρία τῆς φύσεως (εἰς τὴν τῆς φύσεως σωτηρίαν), ἐνῶ τὰ πάθη γιὰ τὴν ἀπολύτρωσι (πρὸς λύτρωσιν) ἐκείνων πού ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας ἦσαν ὑποδουλωμένοι στὸν θάνατο»³⁹.

Ὁ παρατεθεὶς Μαξιμιανὸς τόπος δείχνει ἐναργῶς τὶς πραγματικὲς διαστάσεις τῆς ἐκ μέρους τοῦ Μαξίμου κατανοήσεως καὶ ἐρμηνείας τῆς Μεγάλῃς Βουλῆς τοῦ Θεοῦ Πατρὸς περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία Βουλή ταυτίζεται μὲ τὸ *Μυστήριον τοῦ Χριστοῦ*, τὸ ὁποῖο *Μυστήριον* εἶναι ὁ ἀπάτατος σκοπὸς τῆς προαιωνίου Βουλῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος, αὐτὸς δὲ εἶναι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μὲ τὸν Θεὸν Λόγον, πού εἶναι ταυτόσημος μὲ τὴν *θέωσι*. Ἀλλά, ἐπειδὴ ὁ ἀνθρώπος διὰ τῆς ἁμαρτίας ἔπεσε καὶ ἐξέπεσε ἀπὸ αὐτὸν τὸν θεϊκὸ ἀρχέγονο προορισμό, ἡ Πρόνοια καὶ Φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ τῆς Ἀγάπης εἰσήγαγε «*συμπληρωματικὴ*», πρόσθετο «οἰκονομία Κρίσεως», δηλ. προσέθεσε στὴ Σάρκωσι τὰ *παθήματα* τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ χάριν ἀπολυτρώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ τὸν θάνατο, στὴν ὁποία κατάστασι ἔπεσε αὐτὴ μὲ τὸν τρόπο τῆς αὐτεξουσίου/ἐλευθεροβούλου συμπεριφορᾶς τῆς, καὶ ὄχι μὲ τὸν θεόδοτο στὴ φύσι λόγο. Ἐντεῦθεν τὸ ἀπὸ πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ ἔργο τῆς ἀπολυτρώσεως εἶναι ἄπλῶς ἓνα μέρος τῆς παμπεριεκτικῆς σωτηρίας (νοουμένης ὡς *θεώσεως* διὰ τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως), καὶ αὐτὸς «ὁ νεοεισαχθεὶς παράδοξος τρόπος» ἦταν τέτοιας λογῆς ἐπειδὴ ὁ ἀνθρώπος βρέθηκε αἰχμάλωτος στὴν πεπτωκυῖα κατάστασι. Ὁ Πάνσοφος καὶ Πανάγαθος Θεός, μὴ ἀλλοιώνοντας στὸ ἐλάχιστο τὴν ἀρχέγονο προαιώνιο Βουλή Του, πραγματοποίησε τὴν πρόθεσι καὶ βούλησί Του: διὰ τῆς Σαρκώσεως τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ Του νὰ ἐνώσῃ στὸν

39. Ἀπόκρισις 63 πρὸς Θαλάσιον. PG 90,692 = CCSG 22,185. - Ὁ Μάξιμος στὰ κείμενά του περὶ *Προνοίας* καὶ *Κρίσεως* ἐρμηνεύει τὶς δύο αὐτὲς ἐννοιες ἐντελῶς στὰ πλαίσια τῆς *χριστολογικῆς συναφείας* (βλ. καὶ LARS THUNBERG, *Microcosm and Mediator*, Σικάγο 1995, σ. 71-2). Ὁ Μάξιμος συνδέει τὴν *Πρόνοια* μὲ τοὺς λόγους, ἐνῶ τὴν *Κρίσι* μὲ τοὺς τρόπους. Ἡ Πρόνοια ἀναφέρεται στὴν Ἑποστατικὴ ἐνωσι, ἐνῶ ἡ Κρίσις στὰ ζωοποιὰ Πάθη τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ μποροῦσε νὰ λέῃ ὁ Ἅγιος ὅτι ὁ «λόγος» τῆς προαιωνίου Βουλῆς /ἀποφάσεως/ τοῦ Θεοῦ περὶ τῆς /ἀπροϋποθέτου/ Σαρκώσεως καθ' ἑαυτὸν «οὔτε εἰς τὸ ἐλάχιστο δὲν ὑπέμεινε τροπῆ», ἐνῶ «τρόπος» ἐπιτελέσεως εἶναι ὁ «νεοεισαχθεὶς τρόπος» πού προστέθηκε χάριν ἀπολυτρώσεως ἐκ τῆς πεπτωκυῖας καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐαυτὸ Του κατὰ τὸν στενώτατο δυνατὸ τρόπο, ἄνευ ἀλλοιώσεως, συγχύσεως ἢ καταργήσεως, ὁλόκληρο τὴν ἀνθρωπίνη ψυχοφυσικὴ θεόκτιστο φύσι, νὰ τὴν ἐνώση δηλαδή ἐν τῇ Ὑποστάσει τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ μὲ τὴν Θεία φύσι, ὥστε ἔτσι οἱ ἄνθρωποι, ὡς αὐτεξούσια=ἐλεύθερα πρόσωπα, ὄντες ὄντολογικῶς κοινωνοὶ τῆς μιᾶς καὶ αὐτῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὴν ὁποία ἔχει καὶ ὁ Σαρκοθεὶς Χριστός, ὁ Ὅποῖος ἐν Ἐαυτῷ τὴν ἦνωσε μὲ τὸν Θεόν, εἰς τὸ ἐξῆς μὲ τὴν προσωπικὴ τους πίστι καὶ ἀγάπη, μὲ τὴν ἄσκησι τῆς ἐλευθερίας καὶ τὴν χάρι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νὰ συμμετάσχουν ἀληθῶς στὸν Θεάνθρωπο Χριστόν, διὰ τῆς ἐν Αὐτῷ ὑποστασιοποιηθείσης ἀνθρωπίνης φύσεως, γινόμενοι ἔτσι *σύσσωμοι καὶ σύναιμοι* τοῦ Θεανθρωπίνου Μυστηρίου Του, πὺν εἶναι ἡ Ἐκκλησία. Αὐτὸ δὲ καὶ εἶναι τὸ παμπρεϊκτικὸ *Μυστήριον τοῦ Χριστοῦ*, πὺν εἶναι ὁ Ἰδιος ὁ Χριστός - Θεὸς ἐν Σαρκαὶ καὶ μετὰ Σαρκός, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ ὅπως τὸ κατάνοεῖ καὶ ἐρμηνεύει ὁ Ἅγιος Μάξιμος (ιδίως στὴν 60ῆ Ἀπόκρισί του πρὸς Θαλάσιον).

Περὶ αὐτοῦ ἀκριβῶς ὁμιλεῖ καὶ τὸ ἀκόλουθο χαρακτηριστικὸ τοῦ Μαξίμου χωρίο: «Διότι ὁ Λόγος ἔλαβε μέρος διὰ μέσον δευτέρας κοινωνίας στὴ φύσι (τὴν ἀνθρωπίνη), πολὺ πῖο παράδοξι ἀπὸ τὴν πρώτη (δευτέραν κοινωνίαν ὁ Λόγος ἐκοινώνησε τῇ φύσει, πολὺ τῆς προτέρας παραδοξότεραν), ἐφ' ὅσον πρῶτα ἔδωσε τὸ καλύτερο, ὕστερα ἐκουσίως ἔλαβε μέρος στὸ χειρότερο, ὥστε καὶ τὴν εἰκόνα (τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ) νὰ σώση καὶ τὴν σάρκα νὰ ἀθανατίση, καὶ τὸν ψιθυρισθέντα στὴν ἀνθρωπίνη φύσι λόγο τοῦ ὄφους (=τὴν δαιμονικὴ ἁμαρτία) παντελῶς νὰ ἐξαφανίση, καὶ τὴν φύσι πάλι νὰ παραστήση καθαρὰ ἀπὸ τὸ κακό, ὅπως ἦταν στὴν ἀρχή, καὶ ἔτσι ἡ πρώτη δημιουργία νὰ ἐμπλουτισθῇ μὲ τὴν θέωσι· καὶ ὅπως ἀκριβῶς στὴν ἀρχὴ μὴ ὑπάρχουσα (τὴν φύσι) τὴν ἐδημιούργησε, ἔτσι καὶ ὅταν ἐξέπεσε νὰ τὴν ἀποκαταστήση, ἔχοντάς τὴν στερεώσει μὲ τὴν ἀτρεψία στὴν (περαιτέρω) ἀπτωσία, καὶ ἔτσι νὰ φέρῃ εἰς πέρας πᾶσαν τὴν Βουλὴ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς δι' αὐτήν, ἔχοντάς τὴν θεώσει δυνάμει τῆς Ἐνανθρωπήσεως» (τὴν ἐπ' αὐτῇ πᾶσαν Βουλὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐπιτελέση, θεώσας αὐτὴν τῇ δυνάμει τῆς ἐνανθρωπήσεως)⁴⁰.

40. Ἀπόκρισις 54 πρὸς Θαλάσιον. PG 90,520=CCSG 7,419. - Προσθέτουμε ἐδῶ καὶ τὸ ἐντελῶς ἀντίστοιχο σχόλιο 22/18 σ' αὐτὸ τὸ χωρίο: «Ἡ ἀνάστασις εἶναι ἀνάπλασις τῆς φύσεως, ἐμπλουτισμένη ὡς πρὸς τὴν διάπλασι τῆς φύσεως μέσα στὸν Παράδεισο μὲ τὸ πλε-

11. Τελειώνοντας ἄς βγάλουμε τὸ συμπέρασμα ἀπὸ αὐτὴ μας τὴν ὀπωσδήποτε ὄχι συστηματικὴ ἔκθεσι, καλύτερα νὰ τὴν ποῦμε δρόγμα ἀπαρχῆς ἀπὸ τὰ πληθύνοντα πεδία τοῦ Κυριακοῦ Ἀμπελῶνος - τῶν Θείων Γραφῶν καὶ τῆς Θεοσοφίας τῶν Ἀποστόλων καὶ Πατέρων, δηλαδὴ μέσα ἀπὸ τὴ ζῶσα χαρισματικὴ-θεολογικὴ ἐμπειρία ζωῆς καὶ θεολογήσεως τοῦ Μαξίμου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ ὡς ἐν Μυστηρίῳ Χριστοῦ.

Ἔχουμε πῆ, καὶ ἐπαναλαμβάνουμε, ὅτι ὁ Ἅγιος Μάξιμος δὲν κάνει κα-
νενὸς εἶδους προϋποθέσεις καὶ ὑποθέσεις. Ἐμεῖς ὁμως, ἂν καὶ ἁμαρτωλοὶ
καὶ ἀνάξιοι, τολμώντας κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἰδίου τοῦ Μαξίμου, ὁ
ὁποῖος λέγει ἀναφορικὰ μὲ κάποιους λόγους τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Θεο-
λόγου - ἀπὸ τὸν ὁποῖο παρέλαβε τὸ μυστήριον τῆς Θεολογίας (τὴν ἀλήθεια
τῆς Ἁγίας Τριάδος) καὶ τὸ μυστήριον τῆς Οἰκονομίας (τὴν ἀλήθεια τοῦ
Χριστοῦ καὶ τοῦ Σώματος καὶ Ἔργου Του) - : «ἂν μπορῶ, τολμήσας, στὰ
δικὰ του λόγια νὰ συνάψω τὰ δικὰ μου», ἀποτολμοῦμε καὶ ἐμεῖς νὰ ἀρθρώ-
σουμε τὴν ἀκόλουθο «προϋπόθεσι»: ἡ ἐξαρχῆς καὶ προαιώνιος Βουλὴ τοῦ
Θεοῦ Πατρὸς περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἦταν: ἡ δημιουργία χάριν τῆς θεώσεως ἐν
τῷ Μονογενεῖ Υἱῷ, ἐν τῷ Ὁποίῳ ὁ ἄνθρωπος θὰ εἶναι ὑποστατικῶς ἐνω-
μένος μὲ τὸν Υἱὸν καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο *υἰοθετημένος* τῷ Πατρὶ καὶ θε-
ωμένος, ἀφοῦ ἔχει εἰπωθῆ ὅτι ὁ Μονογενὴς Υἱὸς εἶναι ταυτοχρόνως καὶ
Πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς (*Ῥωμ.* 8,29). Ἔτσι ἡ Σάρκωσις τοῦ Χρι-
στοῦ θὰ συνέλπιτε πλήρως μὲ τὴν θεανθρωπίνην πραγματικότητα ποὺ φανέ-
ρωσε ὁ Χριστὸς ἐν τῇ Ἐαυτοῦ Ἀναστάσει. Ἐπειδὴ ὁμως ὁ ἄνθρωπος ἐπε-
σε καὶ ἐξέπεσε ἀπὸ τὸν Θεόν, ἡ πάνσοφος Πρόνοια καὶ ἡ ἄβυσσος τῆς

ονέκτημα: γενικῶς μὲν τῆς καθολικῆς ἀτρεψίας τῶν πάντων· ἐιδικῶς δέ, τῆς *κατὰ χάριν*
ἀρρήτου θεώσεως τῶν Ἁγίων». (PG 90,532=CCSG 7,475). - Προσθέτουμε ἐπίσης καὶ τὸ
ἀνάλογο σχόλιο 18/14 στὸ χωρίο αὐτό, ὅπου ἐρμηνεύοντας τὸ *Ζαχ.* 6,12, λέγεται: «Ἐπειδὴ
σὲ σχέσι μὲ τὴν ἀμιγῆ καὶ ἄκρα Θεολογία (περὶ τῆς Ἁγ. Τριάδος), ὁ λόγος τῆς Σαρκώσε-
ως εἶναι δευτερεύων, διότι ὁ πρῶτος (λόγος) ἀναφέρεται στὴν ἄκρα ἀρχὴ περὶ τῆς οὐσίας,
ἐνῶ ὁ δευτέρος περιέχει τὴν ὑψίστη ἐνέργεια κατὰ τὴν Πρόνοια: γι' αὐτὸ ὀνομάσθηκε ἀπὸ
τὸ Ἅγιον Πνεῦμα (μέσῳ τοῦ Ζαχαρίου) «*Ἀνατολὴ ὑποκάτωθεν*». Γιὰ τὸ ὅτι μέσα στὸν λό-
γο τῆς *Θείας Σαρκώσεως περιέχεται καὶ ἡ γένεσις ἐν αἰῶνι/χρόνῳ καὶ ἡ παρτάσις στὸ*
ἄπειρο ὑπεράνω τῶν αἰῶνων/χρόνων τῆς ζωῆς τῶν ὄντων κατὰ χάριν». (PG 90,532=CCSG
7,473). - Ἄς ὑπενθυμίσουμε πάλι ἐδῶ ἐκεῖνο ποὺ ἤδη ἔχουμε πῆ: στὸν Ἅγ. Μάξιμο ἡ προ-
αιώνιος Βουλὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι Βουλὴ ὅλης τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὁπότε καὶ τὸ ἔργο τῆς αἰωνί-
ου σωτηρίας μας ὡς θεώσεως εἶναι ἐπίσης ἔργο ὅλης τῆς Ἁγίας Τριάδος (βλ. π.χ. *Ἐρμη-
νεία εἰς τὸ Πάτερ ἡμῶν*, 30 καὶ 70. /PG 90,876=CCSG 23,29/ καὶ ἐπίσης *60ῆ Ἀπόκρισι*
πρὸς Θαλάσιον /PG 90,624/).

Ἀγάπης καὶ Φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ ἀνέδειξε νέο παράδοξο τρόπο σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου, σὸν ὅποιο συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ λύτρωσις τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς πεπτωκυίας καταστάσεως, ἀλλὰ ἔτσι ὥστε ὁ ἐξαρχῆς λόγος τῆς Προνοίας νὰ μὴν ὑποστῇ μεταβολή/ἐξαλλαγή· καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ εἰσαχθεὶς νέος «τρόπος τῆς Κρίσεως» διὰ μέσου τοῦ Πάθους, Σταυροῦ, Θανάτου καὶ Ταφῆς τοῦ Πάσχοντος (διότι ἀνέλαβε εἰς Ἐαυτὸν τὶς παθητὲς συνέπειες /τά «ἀδιάβλητα πάθη»/ σὴν πεπτωκυία, ἀλλὰ ὀντολογικῶς μὴ ἀλλοιωθεῖσα, φύσι) Σαρκωθέντος Θεοῦ, ὁ Ὅποιος ἐν τῇ Ἀναστάσει τῆς Ἐαυτοῦ, ἐλευθερωθεῖσης ἀπὸ τὴν παθητότητα καὶ καταπτωτικὴ φορὰ καὶ τὸν θάνατο, αὐθεντικῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἠνωμένης ὑποστατικῶς μὲ τὸν Λόγον Υἱόν, ἐφάνέρωσε τὸν ἐξαρχῆς προαιώνιο λόγο - τὴν Μεγάλῃ Βουλῇ τοῦ Πατρὸς, δηλ. τὸ ἀρχεγόνως προωρισθὲν ἐννόημα καὶ τελικῶς πραγματοποιηθὲν τέλος ὅλης τῆς Δημιουργίας καὶ τῆς Σαρκώσεως ὡς θεώσεως καὶ θεανθρωποποιήσεως (ὅπως θὰ ἔλεγε, ἀκολουθώντας τὸν Ἅγιο Μάξιμο, ὁ Ἅγ. Ἰουστίνος ὁ Νέος).

Αὐτὴν τὴν ἀλήθεια ἐξέφρασε ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς μὲ τὸ γνωστὸ του βραχὺ ἀλλὰ παμπεριεκτικῶς οὐσιῶδες Κεφάλαιο περὶ θεολογίας (1,66): «Τὸ Μυστήριον τῆς Σαρκώσεως τοῦ Λόγου περιέχει ἐν ἑαυτῷ τὸ νόημα ὅλων τῶν αἰνιγμάτων καὶ (προ)τυπώσεων τῆς (Ἁγίας) Γραφῆς, καὶ ἐπίσης τὴν ἐπίγνωσι ὅλων τῶν ὀρωμένων/φαινομένων κτισμάτων. Ὅποιος λοιπὸν ἐγνώρισε τὸ μυστήριον τοῦ Σταυροῦ καὶ Ταφῆς (τοῦ Χριστοῦ), ἐγνώρισε τοὺς λόγους/ἀρχὰς ὅλων πού εἶπαμε παραπάνω. Ὅποιος ὁμως μὴθῆκε σὸ ἀνέκφραστο νόημα (=Μυστήριον) τῆς Ἀναστάσεως, ἐγνώρισε καὶ τὸν σκοπὸ, χάριν τοῦ ὁποίου ὁ Θεὸς πρωταρχικῶς ἔφερε τὰ πάντα σὸ εἶναι»⁴¹.

12. Καὶ ὁ τελευταῖος μας λόγος: Τὸ Μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, πὸ ἀρχίζει μὲ τὴν Σάρκωσι, σὴν ὁποία προστίθεται ὁ λυτρωτικὸς «εἰσαχθεὶς τρόπος» τοῦ Πάθους, Σταυροῦ καὶ Θανάτου, φανερώνεται κατόπιν ἐν τῇ Ἀναστάσει ὡς ὁ ἐξαρχῆς λόγος τῆς προαιωνίου Βουλῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἡ ὁποία Ἀνάστασις ἀποκαλύπτει τὸ πλήρωμα τῆς σωτηρίας ὡς θεώσεως τοῦ

41. «Τὸ τῆς ἐνοσηματώσεως τοῦ Λόγου μυστήριον, πάντων ἔχει τῶν τε κατὰ τὴν Γραφὴν αἰνιγμάτων καὶ τύπων τὴν δύναμιν, καὶ τῶν φαινομένων κτισμάτων τὴν ἐπιστήμην. Καὶ ὁ μὲν γνοὺς Σταυροῦ καὶ Ταφῆς τὸ μυστήριον, ἔγνω τῶν προειρημένων τοὺς λόγους. Ὁ δὲ τῆς Ἀναστάσεως μὴθῆς τὴν ἀπόρητον δύναμιν, ἔγνω τὸν ἐφ' ᾧ τὰ πάντα προηγουμένως ὁ Θεὸς ὑπεστήσατο σκοπὸν». (Κεφάλαια περὶ θεολογίας 1,66. PG 90,1108AB).

άνθρώπου και παντός κτίσματος ἐν τῇ ὑποστατικῇ ἐνώσει τῆς ἀνθρωπίνης κτιστῆς φύσεως μὲ τὴν Θεϊαν ἐν τῷ Μονογενεῖ Υἱῶ, ὁ Ὅποιος ἔγινε Υἱὸς Ἀνθρώπου, καὶ γι' αὐτὸ καὶ Πρωτότοκος ἐν μέσῳ ἡμῶν ὡς ἀδελφῶν Αὐτοῦ.

Αὐτὸ εἶναι τὸ *Πασχάλιο Μυστήριον τοῦ Χριστοῦ*, καὶ γιὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, καὶ στὰ ἴχνη του ὁ Ἅγιος Μάξιμος, ὁμιλοῦν περὶ τοῦ Χριστοῦ ὡς περὶ *Καινοῦ Πάσχα* (Πάσχα=«διάβασις»), αἰωνίως Καινοῦ Μυστηρίου, ὅπως ψάλλουμε ἐμεῖς οἱ Ὁρθόδοξοι πρὸς τὸν Ἀναστάντα Χριστὸν τὸ Πάσχα.

Σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ *Κεφάλαιά* του, γράφει ὁ Ἅγιος Μάξιμος: «Ἐχοντας θεωρήσει ἐναργῶς τὴν δύναμι τοῦ Μυστηρίου (τοῦ Χριστοῦ) ὁ θεῖος Ἀπόστολος, λέγει: Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι χθές, σήμερα καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας ὁ Αὐτός (Ἐβρ. 13,8), - γνωρίζοντας ὅτι αὐτὸ τὸ μυστήριον πάντοτε εἶναι *Μυστήριον Καινόν*, καὶ ὅτι, ὄντας καὶ συλλαμβανόμενο ἀπὸ τὸν νοῦν, ποτὲ δὲν παλαιώνει»⁴². Αὐτὸ εἶναι τὸ μυστήριον τῆς χάριτος τοῦ Ἐνὸς Αὐτοῦ Χριστοῦ - ἐν τῇ Σαρκώσει, ἐν τῷ Πάθει-Σταυρικῶ Θανάτῳ-Ταφῇ, ἐν τῇ Ἀναστάσει καὶ Ἀναλήψει, ἐν τῇ Αἰωνίῳ Βασιλείᾳ, εἰς δόξαν τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ Πατρὸς, ἐν τῇ *κοινωνίᾳ* τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, μετὰ πάντων ἡμῶν (*Β' Κορ. 13,13*).

*

⁴³ *Σύνοψις: Ἡ Μεγάλη Βουλή τοῦ Θεοῦ
στὸν Ἅγ. Μάξιμο τὸν Ὁμολογητῆ*

Τὸ γνωστὸ προφητικὸ χωρίο στὸν Προφήτη *Ἡσαΐα* 9,6 περὶ τοῦ Ἀγγέλου τῆς *Μεγάλης Βουλῆς*, σὲ ἀρκετὰ σημεῖα τὸ παρέθεσε καὶ σχολίασε ὁ Ἅγ. Μάξιμος ὁ Ὁμολογητῆς μέσα στὰ ἔργα του, τὸ ἐρμήνευσε δὲ (εἰδικὰ στὴν *Ἀπόκρισι 60 πρὸς Θαλάσσιον*), ὅτι πρόκειται γιὰ τὴν προαιώνιο Μεγάλη Βουλή τοῦ Θεοῦ Πατρὸς περὶ τῆς Σαρκώσεως τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ χάριν τῆς σωτηρίας καὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅλης τῆς κτίσεως. Ἡ Μαξιμιανὴ ἐρμηνεία τῆς *Μεγάλης Βουλῆς* τοῦ Θεοῦ, τῆς Βουλῆς τῆς

42. *Κεφάλαια θεολογικά καὶ οἰκονομικά* 1,8. PG 90,1181B.

43. Πρόκειται γιὰ *Διάλεξι* (στὰ ρωσικὰ) σὲ *Διεθνὲς θεολογικο-ἐπιστημονικὸ συνέδριον περὶ τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ*, πὸν διεξήχθη στὴ Γεωργία (Τιφλίδα-Τσαγέρι), 20-25 Ὀκτωβρίου 2010.

Ἁγίας Τριάδος, ὡς *Μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ*, συνιστᾷ τὴν πεμπτουσία τῆς Μαξιμιανῆς θεολογίας, διότι τὸ *Μυστήριον τοῦ Χριστοῦ* περιλαμβάνει ὅλη του τὴν Χριστολογία, Κοσμολογία, Ἀνθρωπολογία, Ἐκκλησιολογία, Σωτηριολογία καὶ Ἐσχατολογία. Μέσα στὴν μεγαλοπρεπῆ θεωρία τοῦ Μαξίμου τὸ πᾶν καὶ τὰ πάντα περιέχονται ἐν τῷ Θεανθρώπῳ Χριστῷ, καὶ ὁ Μάξιμος εἰς αὐτὴν τὴν ἱστορική καὶ ἐσχατολογική θεώρησι ἀκολουθεῖ τὴν Θεία Ἀποκάλυψι, καὶ ἰδιαίτερος τὸν Ἀπόστολο Παῦλο καὶ τοὺς μεγάλους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ χριστολογικο-ἐκκλησιολογική θεολογία τοῦ Μαξίμου περὶ *θεώσεως* τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ ὑποστατικῇ ἐνώσει μετὰ τοῦ Χριστοῦ, ὅπου περιέχεται καὶ ὅλη ἡ κτίσις, ἀποτελεῖ τὴν πλέον σημαντική συνεισφορὰ στὴν Ὁρθόδοξο θεολογία καὶ Ἐκκλησία καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ σήμερα, καθὼς καὶ ἀνεκτίμητο προσφορὰ στὸν σύγχρονο κόσμο καὶ ἄνθρωπο. Εἶναι ὄντως ἡ Χριστολογικὴ-Ἐκκλησιολογικὴ *Μυσταγωγία* τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας.

Βιβλιογραφία - επιλογή:

1. ΕΡΓΑ τοῦ Ἁγίου Μαξίμου στήν PG 90-91 καί κριτικὲς ἐκδόσεις στὸ CCSG, τ. 7, 10, 12, 22, 40, 48, Turnhout-Leuven, 1980-2000.
2. Διάλεξις πρὸς Πύρρον (κριτικὴ ἔκδ. ἑλληνικοῦ κειμένου, ῥωσικὴ μετάφρασις καὶ σχόλια καὶ ἄρθρα: βιβλιογραφία). Ὁ Ὅσιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς καὶ οἱ χριστολογικὲς ἔριδες τοῦ 7ου αἰῶνος, Δ.Ε. Ἀθηνογένωφ, Α.Β. Μουραβιώφ, ἱερομ. Διονύσιος /Σλένωφ/, ὑπεύθ. σύντ. Δ.Α. Ποσπέλωφ, *Ναὸς τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ*, Μόσχα 2004.
3. ΟΣ. ΜΑΞΙΜΟΣ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ: *Πολεμικὴ μὲ τὸν ἀριγενισμό καὶ μονοενεργητισμὸ* (κριτικὸ ἑλλ. κείμενο Ἀπορίας 7, ῥωσ. μετάφρασις καὶ σχόλια καὶ ἄρθρα: Π. Σέργουντ, Γ.Ι. Μπένεβιτς, Α.Μ. Σουφρίν). Σειρά: *Βυζαντινὴ Φιλοσοφία*, τ. 1, Ἁγ. Πετρ. 2007· καὶ τ. 2: *Ἐπιστολὲς Ὁσ. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ*, ῥωσ. μετ. Ε. Ναταΐνκιν, Ἁγ. Πετρ. 2007.
4. ΕΠΙΦΑΝΟΒΙΤΣ Σ.Λ., Ὁ Ὅσιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς καὶ ἡ Βυζαντινὴ θεολογία, Μόσχα 1996². - *Κείμενα γιὰ τὴ σπουδὴ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Ὁσ. Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ*, Κίεβον 1917 (ῥωσικὰ).
5. ΦΛΟΡΟΦΣΚΥ Γ., *Οἱ Βυζαντινοὶ Πατέρες τοῦ ἔκτου, ἑβδόμου καὶ ὀγδόου αἰῶνος*, μετ. Παν. Πάλλη, ἔκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1993. - *Cur Deus Homo? Τὸ κίνητρο τῆς ἐνανθρωπήσεως*, στὸ *Θέματα Ὁρθοδόξου Θεολογίας*, Ἀθήναι 1973.
6. ΧΡΗΣΤΟΥ Π., *Ἑλλ. Πατρολογία*, τ. Ε', Θεσσαλονίκη 1992. - *Ἄνθρωπος ἄναρχος καὶ ἀτελετέτος... - Ὁ Ἄνθρωπος στὸ Ἄπειρο τῆς Ἀιδιότητος*, Ἐποπτεία, Ἀθήναι 1982/67, 369-93.
7. ΡΑΝΤΟΣΑΒΛΙΕΒΙΤΣ Α., *Τὸ Μυστήριον τῆς σωτηρίας κατὰ τὸν Ἁγ. Μάξιμον τὸν Ὁμολογητὴν*, Ἀθήναι 1975.
8. ΜΙΝΤΙΤΣ ΝΤ., *Τὸ Μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας. Περὶ Ἐκκλησίας διδασκαλία τοῦ Ἁγ. Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ*, Ἀθήναι 1989. - Τοῦ αὐτοῦ (Ἐπισκόπου Μπρανίτσεβο), *Ἀνάμνησις τοῦ μέλλοντος* (μὲ μετάφρασις τῆς Ἀπορίας 7), Ποζάρεβατς. - *Ὀντολογία καὶ ἠθικὴ στὸ φῶς τῆς Χριστολογίας τοῦ Ἁγ. Μαξίμου*, «Σάμπορονστ», Ποζάρεβατς, τεύχ. 1-4, 2003, σσ. 13-59.
9. ΘΕΟΔΩΡΟΥ Α., *Ἀπροϋπόθετος ἢ ἐμπροϋπόθετος ἐνανθρώπησις τοῦ Θεοῦ Λόγου*, ΕΕΘΣΠΑ, τ. 19, Ἀθήναι 1972.
10. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ Ν., *Ἡ Εὐχαριστιακὴ Ὀντολογία*, Ἀθήναι 1992.
11. ΒΑΣΙΛΙΕΒΙΤΣ Μ. (Ἐπίσκοπος Χουμίου), *Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐν Χριστῷ κοινωνίας. «Μετοχὴ Θεοῦ» στὴ θεολογικὴ ἀνθρωπολογία τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ*, Ἀθήναι 1999.
12. SHERWOOD P., *The Earlier Ambigua of St Maximus the Confessor* (=Studia Anselmiana, 36), Roma 1955. - *An Annotated Date-List of the Works of Maximus the Confessor* (=Studia Anselmiana, 30), Rome 1952.

13. MAXIMUS CONFESSOR, *Actes de Symposium sur Maxime le Confesseur*, Fribourg, Sept. 1980, ed. F. Heinzer - Chr. Schönborn, Fribourg 1982.
14. ΛΟΣΚΙ Β., *Ἡ Μυστική Θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1964 (σερβική μετάφρασις - ἔκδ. Μονῆς Χιλανδαρίου, 2003). - Ὁ Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητῆς (κεφ. ἐκ τοῦ βιβλίου *Ἡ θεὰ τοῦ Θεοῦ*, ἐκδ. Β. Ῥηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1973, 159-178).
15. ΖΗΖΙΟΥΛΑΣ Ι. (Μητροπολίτης Περγάμου), *L' être ecclésial*, Labor et Fides (Perspective Orthodoxe, No 3), Genève 1981.
16. LARCHET J-C., *La Divinisation de l' homme selon St. Maxime le Confesseur*, Paris/Cerf 1996. - *Saint Maxime le Confesseur*, Paris/Cerf 2003.
17. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ Β. (Ἐπίσκοπος Τριμυθούντος), *Maxime le Confesseur: Essence et énergies de Dieu* ("Theologie historique", No 93), Paris/Beauchesne 1993.
18. H. U. VON BALTAZAR, *Liturgie cosmique, Maxime le Confesseur* (trad. de l' allemand), Paris 1947.
19. THUNBERG L., *Microcosm and Mediator. The Theological Anthropology of Maximus the Confessor*, second ed., Chicago 1995· σερβική μετ. *Μικρόκοσμος καὶ μεσίτης. Ἡ θεολογικὴ ἀνθρωπολογία Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ*, Βελιγράδι-Σίμπενικ 2008.
20. RIOU A., *Le monde et l' Eglise selon Maxime le Confesseur*, Paris 1973.
21. GARRIGUES J.M., *Maxime le Confesseur: La charité avenir de l' homme*, Paris 1976.
22. PIRET P., *Le Christ et la Trinité selon Maxime le Confesseur* («Theologie historique», No 69), Paris/Beauchesne 1983.
23. LOUTH A., *Maximus the Confessor*, London and New York, 1996.
24. *Maximus the Confessor and Georgia* (Iberica Caucasia, 2), ed. T. Mgaloblishvili - L. Khoperia, London 2009.
25. ΑΡΧΗ ΚΑΙ ΤΕΛΟΣ. Φιλοσοφικὲς ἀπόψεις καὶ θεολογικὲς ἔννοιες Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ. ἐκδ. Μ. Κνέζεβιτς - Μπ. Σιγιάκοβιτς, «Ἀκτίνα» XXI-XXII (2004-5), Νίκαια 2006.